

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tea Lovšin

**Vpis nesnovne kulturne dediščine v Register žive kulturne dediščine na
primeru ribniškega suhorobarstva**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tea Lovšin

Mentorica: doc. dr. Ksenija Šabec

**Vpis nesnovne kulturne dediščine v Register žive kulturne dediščine na
primeru ribniškega suhorobarstva**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

Lep dan je bil, ko so me postavili na hišni prag. Prav tedaj pa so bila vsa okna v hiši na stežaj odprta, zato me je veter odpihal ven in tedaj so oče slovesno razglasili: »Rešetar bo!«

Ta stara ribniška navada se je ohranila iz davno davnih časov. Novorojenčka položijo na prag in če se skotali z njega navzven, postane rešetar, a navznoter, lončar. To je lahko kaj usodno za otrokovo življenjsko martranje. Kar pomislite in odkrito mi povejte, kdaj je lončar že kaj dosegel v življenju? Ostal je doma, pacal glino, delal lonce in največje mojstrovine, ki jih je kdaj ustvaril, so bili konjički, ki v rit piskajo, in lončeni sveti Jurij za kakšno pobožno mamko, ki so se razbili že ob lahnem vetru. To pa je bilo tudi vse. /.../ Rešetar pa, ha, ha ...

Mahne jo v svet, bridke resnice zavija v prijetne šale, vščipne deklino tu in tam /.../ in ko proda vso robo do poslednjega rešeta, zadnjega sita, rete ali žlice /.../ se reven kot cerkvena miš zopet vrne v svojo leskavo dolino. Pri tem pa že misli, kdaj in kako bi jo zopet čimprej odkuril od doma.

Miha Mate, Široka usta (1993, 7–8)

Hvala vsem suhorobarjem, da ste me podučili o suhi robi, kustodinjam iz Rokodelskega centra Ribnica, še posebej mag. Marini Gradišnik za koristne nasvete, kontakte in literaturo, mentorici za vodenje. Hvala mojim najbližjim, še posebej Luki, za spodbudne besede in potrpežljivost.

Vpis nesnovne kulturne dediščine v Register žive kulturne dediščine na primeru ribniškega suhorobarstva

Z ratifikacijo Unescove Konvencije o nesnovni kulturni dediščini se je v Sloveniji na novo vzpostavil sistem varovanja nesnovne kulturne dediščine. Na podlagi Zakona o varstvu kulturne dediščine iz leta 2008 sta bila ustanovljena Koordinator varstva žive kulturne dediščine in Register žive kulturne dediščine. Koordinator varstva žive kulturne dediščine sprejema in obravnava pobude za vpis nesnovne kulturne dediščine v Register žive kulturne dediščine. Nalogo Koordinatorja od leta 2011 opravlja Slovenski etnografski muzej. Pobudo za vpis v Register žive kulturne dediščine lahko odda vsakdo. Pri vpisu imajo ključno vlogo nosilci nesnovne kulturne dediščine, za katere se smatra, da jo najbolj poznajo. Magistrsko delo vključuje študijo primera – vpis ribniškega suhorobarstva v Register žive kulturne dediščine. Temelji na raziskavi pričakovanih nosilcev – ribniških suhorobarjev in stroke o tem, kaj naj bi vpis prinašal na lokalni ravni nosilcem nesnovne kulturne dediščine, saj ribniško suhorobarstvo še čaka na vpis v Register žive kulturne dediščine. Mnenja ribniških suhorobarjev so bila zbrana s polstrukturiranimi intervjuji. Magistrsko delo predstavlja tudi nekatere izmed dilem, ki se pojavljajo pri vpisu nesnovne kulturne dediščine v Register žive kulturne dediščine.

Ključne besede: nesnovna kulturna dediščina, Register žive kulturne dediščine, Koordinator varstva žive kulturne dediščine, ribniško suhorobarstvo.

Registering intangible cultural heritage – the case of woodenware of Ribnica

Following the ratification of the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Slovenia had to reestablish a system for the protection of intangible cultural heritage. A Coordinator for the Protection of Intangible Cultural Heritage and a Register of Intangible Cultural Heritage were thus established on the basis of the Cultural Heritage Protection Act from 2008. The Coordinator for the Protection of Intangible Cultural Heritage receives and considers proposals for registering intangible cultural heritage. The role of the Coordinator has been carried out by the Slovene Ethnographic Museum since 2011. An initiative for registering intangible cultural heritage can be raised by anyone. The bearers of intangible cultural heritage, who are expected to have the best knowledge of the intangible cultural heritage in question, play a crucial role in the process. The master's thesis analyses a case study of including the woodenware of Ribnica in the Register of Intangible Cultural Heritage. It is based on a research about the expectations of the bearers – the producers of woodenware of Ribnica – and experts about the possible consequences of the registering on the local level, since the woodenware of Ribnica is currently waiting to be included in the Register of Intangible Cultural Heritage. The views of producers of woodenware of Ribnica on the subject were collected through semi-structured interviews. The master's thesis also underlines some of the dilemmas that have become evident as part of the process of registering the woodenware of Ribnica in the Register of Intangible Cultural Heritage.

Key words: intangible cultural heritage, Register of Intangible Cultural Heritage, Coordinator for the Protection of Intangible Cultural Heritage, woodenware of Ribnica.

KAZALO

SEZNAM SLIK	6
1 UVOD.....	7
2 VAROVANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE V OKVIRIH UNESCA... 10	10
2.1 Pot do sprejetja Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine	10
2.2 Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine	14
2.3 Implementacija Konvencije v Sloveniji	16
2.4 Register žive kulturne dediščine in Koordinator žive kulturne dediščine	18
3 PRIMER NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE – RIBNIŠKO SUHOROBARSTVO	24
3.1 Panoge ribniškega suhorobarstva	24
3.2 Zgodovinski pregled suhorobarstva.....	28
3.3 Ribniško suhorobarstvo danes in Rokodelski center Ribnica	30
3.4 Vpis ribniškega suhorobarstva v Register	33
4 EMPIRIČNI DEL	36
4.1 Odnos države do ribniškega suhorobarstva kot domače obrti.....	37
4.2 Uporaba znaka Registra.....	39
4.3 Razvoj panog po vpisu	40
4.4 Po vpisu v Register	41
4.5 Mnenja stroke	44
4.6 Predlogi suhorobarjev za nadaljnje ohranjanje ribniškega suhorobarstva.....	48
5 SKLEP	49
6 LITERATURA.....	53
PRILOGE	61
Priloga A: Vprašalnik.....	61
Priloga B: Prijavni obrazec za vpis ribniškega suhorobarstva v Register žive kulturne dediščine.....	63

SEZNAM SLIK

Slika 2.1: Varovanje nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji	23
Slika 3.1: Poenostavljeni prikaz postopka vpisa ribniškega suhorobarstva v Register.....	35

1 UVOD

Leta 2008 je v Sloveniji stopil v veljavo novi Zakon o varstvu kulturne dediščine¹ (v nadaljevanju ZVKD), ki med drugim vključuje tudi načela in določbe Unescove² Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine³ (v nadaljevanju Konvencija). Na podlagi Konvencije in ZVKD-ja je leta 2008 v Sloveniji nastal t. i. Register žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Register) z namenom, da postane osrednji popis žive oziroma nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji, s tem pa omogoči varstvo in predstavljanje dediščine (ZVKD, 65. člen). ZVKD (98. člen) določa tudi mesto Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Koordinator) v Sloveniji. Nalogo Koordinatorja od leta 2011 opravlja Slovenski etnografski muzej (v nadaljevanju SEM). Koordinator skrbi za popis in ohranjanje žive kulturne dediščine v Sloveniji (ZVKD, 98. člen).

Pred kratkim se je v Rokodelskem centru Ribnica pojavila pobuda za vpis ribniškega suhorobarstva v Register. Vpis suhorobarstva v Register je smiseln, saj izpolnjuje vse kriterije, ki sta jih določila ZVKD in Koordinator. Kljub temu se je ob izpolnjevanju prijavnega obrazca pojavilo kar nekaj ovir, ki jih je bilo potrebno premostiti. Pri pripravah na vpis se tako na primer pojavlja vprašanje, kako v Register vpisati tako obsežno obrt, kot je suhorobarstvo. Suhorobarstvo se namreč deli na mnoge panoge. Izmed teh so nekatere na poti v pozabo, druge pa so se pojavile pred kratkim in v zgodovinskih virih niso omenjene. Določene panoge so se tudi predrugačile oziroma modernizirale ali pa se ohranjajo zgolj v turistične namene. Opis v Registru posledično predstavlja tudi nekakšno statično definicijo določene nesnovne kulturne dediščine. Pri tem me je zanimalo, kaj vpis z opisi, ki jih vsebuje, predstavlja za nadaljnji razvoj suhorobarstva na Ribniškem. Obstaja namreč možnost, da bo preveč podrobna opredelitev dediščine v Registru prinesla njeno »zamrznitev« in nezmožnost prilagajanja času.

¹ Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) je bil sprejet 1. februarja 2008, <http://www.uradni-list.si/1/content?id=84972> (4. april 2014).

² Unesco – Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization*). Unesco je bil ustanovljen leta 1945 z namenom, da na temeljih človeške morale in intelektualne solidarnosti pomaga vzdrževati trajni mir na svetu (Unesco 2014a).

³ Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine – *Convention of the Safeguarding of the intangible cultural heritage*, je bila sprejeta na 32. konferenci Unesca 17. oktobra 2003, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=20082> (4. april 2014). Slovenija je Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine ratificirala leta 2008 (Zakon o ratifikaciji konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine).

Cilj magistrskega dela je pregled trenutnega stanja varovanja nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji in ugotovitev, kaj prinaša vpis v Register lokalnim skupnostim. Z delom ne bom skušala ocenjevati dela Koordinatorja ali podati predloge za nadaljnje delovanje Koordinatorja, zanima pa me, kaj je namen njegovega dela in seveda popisa nesnovne kulturne dediščine za lokalne skupnosti oziroma nosilce, ki so z nesnovno kulturno dediščino vsakodnevno v stiku. Predvsem želim ugotoviti, kaj vpis prinaša tem ljudem.

Magistrsko delo temelji na osrednjem raziskovalnem vprašanju, *kaj pomeni popis nesnovne kulturne dediščine in vpis te v Register za nosilce in druge zainteresirane na lokalnem nivoju na primeru vpisa ribniškega suhorobarstva*. Ker ribniško suhorobarstvo in večina nesnovne dediščine v Sloveniji še ni popisana v celoti, bo odgovor podan predvsem na temelju napovedi stroke in pričakovanj ljudi iz lokalne skupnosti v Ribnici in okolici, ki so neposredno povezani z ribniškim suhorobarstvom.

Namen Registra je varovanje in predstavljanje kulturne dediščine (ZVKD, 65. člen), težko pa je najti odgovor na vprašanja, s kakšnimi ukrepi se zavaruje vpisana enota, kdo jo varuje, kakšne so lahko zlorabe, se bo v načinu dela, promociji in prodaji (v našem primeru) suhe robe kaj spremenilo in ne nazadnje, do kakšne mere se vpisana enota lahko predrugači, da je vpis še, če lahko rečemo, veljaven, ter kdo je kasneje pristojen za spremembe v vpisu (če sploh kdo). Ključno vprašanje je seveda, zakaj bi lokalne skupnosti sploh hotele vpisati svojo nesnovno kulturno dediščino, v kolikor v vpisu ne prepoznajo dodane vrednosti tudi zase. Na tej točki raziskovanja predpostavljam, da so nosilci in ostali zainteresirani za vpis zavoljo skrbi za svoje delo, za hobi, zapuščino svojih prednikov in ne nazadnje zavoljo dediščine, ki jo živijo. S tem želijo zagotoviti, da je dediščina ustrezno popisana, in s tem preprečiti, da bi odšla v pozabo. Glavni razlog je torej čustvena navezanost na dediščino. Želim pa ugotoviti, kaj poleg popisa, torej evidentiranja nesnovne kulturne dediščine in arhiviranja avdio in video posnetkov ter fotografij, še ponuja vpis nesnovne kulturne dediščine v Register.

Pri raziskovanju teme magistrskega dela bo uporabljenih več znanstvenih metod. Raziskovanje temelji na analizi in interpretaciji primarnih in sekundarnih virov in študiji primera. Uporabljene pa so tudi zgodovinska analiza ter strukturiran in polstrukturiran intervjuji. Za pregled razvoja in trenutnega stanja varovanja nesnovne kulturne dediščine v prvem delu bom pregledala in analizirala primarne in sekundarne vire, pri čemer bom na podlagi zbranih virov uporabila tudi zgodovinsko analizo razvoja varovanja nesnovne

dediščine na mednarodni ravni. Drugi in tretji – empirični del magistrskega dela temeljita na pregledu in analizi sekundarnih virov, študiji primera, strukturiranemu intervjuju in polstrukturiranih intervjujih. S sekundarnimi viri bom analizirala ribniško suhorobarstvo kot nesnovno kulturno dediščino. Naredila bom tudi študijo primera – vpis suhorobarstva v Register, s katero bom ugotovila, kakšen je postopek vpisa. Da bom ugotovila, kakšna so pričakovanja stroke in lokalne skupnosti o stanju suhorobarstva po vpisu v Register, bom poleg študije primera izvedla tudi strukturiran intervju s predstavnico Koordinatorja Anjo Jerin in dvajset polstrukturiranih intervjujev z nosilci ribniškega suhorobarstva. Odgovor na raziskovalno vprašanje bo temeljilo na sintezi ugotovitev, ki so bile pridobljene na podlagi uporabljenih znanstvenih metod raziskovanja.

Magistrsko delo sestavljajo uvod, trije vsebinski deli in v zaključku podan sklep. V uvodu so bili podani krajša predstavitev teme, raziskovalno vprašanje, namen dela, opis strukture dela ter uporabljena metodologija. Prvi vsebinski del magistrskega dela je namenjen pregledu ključnih mejnikov v zgodovini vzpostavitve mednarodnega sistema varovanja nesnovne kulturne dediščine in implementacija varovanja v Sloveniji, s čimer poskušam postaviti kontekst delu. Drugi vsebinski del magistrskega dela vsebuje krajšo predstavitev ribniškega suhorobarstva in opis postopka vpisa v Register. Pričakovanja stroke in lokalne skupnosti so opisana v tretjem vsebinskem delu magistrskega dela, ki je tudi ključni del pri odgovoru na zastavljeno raziskovalno vprašanje. Odgovor na raziskovalno vprašanje je podan v sklepu dela. Magistrsko delo vključuje dve prilogi: vprašalnik za polstrukturiran intervju in obrazec za vpis ribniškega suhorobarstva v Register.

2 VAROVANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE V OKVIRIH UNESCA

2.1 Pot do sprejetja Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine

Varovanje materialne oziroma snovne kulturne dediščine je bilo v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja uveljavljena praksa, medtem ko je bila ideja o vzpostavitvi mehanizma za varovanje nematerialne oziroma nesnovne kulturne dediščine nekaj novega (Lenzerini 2011, 102 in Aikawa 2004, 137). Šele s holističnim dojetjem kulturne dediščine, torej s priznanjem snovne kulturne dediščine in z razumevanjem (so)obstoja nesnovne kulturne dediščine in njenega vpliva na snovni del, je mednarodna skupnost prepoznala potrebo po zaščiti nesnovnega dela. Najpomembnejši vzrok skrbi za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine je bila vse močnejša globalizacija v zadnjih desetletjih 20. stoletja. Ta je med drugim omogočala pretok kulturnih prvin (jezikov, znanj, običajev itd.) in prevlado nekaterih kulturnih modelov nad drugimi ter posledično sprožila nova razmišljanja in javne razprave o nujnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine (Lenzerini 2011, 102–103).

V nadaljevanju je izpostavljenih nekaj najpomembnejših mednarodnih mejnikov, ki so vodili do sprejetja Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Pot do institucionalizacije varstva nesnovne kulturne dediščine na mednarodni in nacionalni ravni je pomembna tudi za oblikovanje sistema varovanja nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji, posledično pa tudi za razumevanje postopka in posledic vpisa v Register žive kulturne dediščine, ki je predmet magistrskega dela.

Leta 1972 je bil s sprejetjem Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine⁴ storjen prvi korak k sistematičnemu varovanju kulturne in naravne dediščine na globalnem nivoju. Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine je postavila okvir mednarodnim razpravam o kulturni in naravni dediščini (Smith in Akagawa 2009, 1). Njena pomembna lastnost je združitev konceptov ohranjanja naravne in kulturne dediščine v eni sami konvenciji (Meskell 2013, 483). Konvencija iz leta 1972 izpostavlja, da kulturno in

⁴ Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine – *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, je bila sprejeta na 17. seji Generalne konference Unesca 16. novembra 1972 v Parizu, <http://whc.unesco.org/en/conventiontext> (3. avgust 2014).

naravno dediščino ogrožajo spremembe v družbenem in ekonomskem stanju, zaradi česar jo je potrebno zaščititi ne le na lokalni ravni, ampak tudi kot dediščino človeštva (Jokiletho 2011, 61). S Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine je nastal tudi Seznam svetovne dediščine,⁵ ki državam podpisnicam med drugim prinaša finančno podporo pri varovanju kulturne in naravne dediščine. Lynn Meskell (2013, 483) meni, da naj bi vpis na Seznam svetovne dediščine državam povečal mednarodni ugled, poleg dostopa do dodatnih finančnih sredstev pa naj bi se izboljšali tudi javna ozaveščenost, turizem in gospodarski razvoj.

Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine je bila kljub uspešnosti deležna mnogih kritik. Predstavljala naj bi namreč izrazito zahodnjaški pogled na kulturno in naravno dediščino (Byrne in drugi v Smith in Akagawa 2009, 1). Sophia Labadi (v Meskell 2011, 485) izpostavlja, da je bilo včasih največ enot na Seznamu svetovne dediščine iz Evrope. Najverjetnejši razlog naj bi bila prvotna usmerjenost v popis antične dediščine. Se pa stanje z leti izboljšuje. Poleg tega so v okviru razprav postajale vse bolj pomembne agende posameznih držav in lobijev. Seznam postaja vse obsežnejši, s čimer so se povečale potrebe po finančni podpori, nesoglasja v globalni politični areni pa vplivajo tudi na donacije sredstev Unescu. Primer je Unescovo priznanje Palestine kot podpisnice, zaradi česar so Združene države Amerike prenehale z nakazili sredstev Unescu (Meskell 2013, 484–486). Zaradi neplačevanja prispevkov je Unesco leta 2013 suspendiral Združene države Amerike in Izrael, s čimer sta članici izgubili pravico do glasovanja (Reuters 2013, 8. november). Kritike naj bi se po trditvah Federica Lenzerinija (2011, 104) pojavljale že celo med pogajanji, ki so vodila k sprejetju Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine. Mnoge države so izrazile pomislek, da je Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine preozko usmerjena in da bi se morala mednarodna skupnost v razpravah o kulturni dediščini posvetiti tudi njenim nematerialnim izrazom. Jukka Jokiletho (2011, 73) pravi, da so države kot partnerice tiste, ki so dolžne sprejeti svojo vlogo in del odgovornosti. Samo s konstruktivno kritiko in sodelovanjem se lahko sistem naredi bolj »uporabniku prijazen« in učinkovit. Kljub kritikam je Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine postavila temelje mednarodnega prava o varovanju kulturne in naravne dediščine.

⁵ Seznam svetovne dediščine (*World Heritage List*) je dostopen prek: <http://whc.unesco.org/en/list/> (3. avgust 2014).

V okviru varstva kulturne in naravne dediščine so se pojavile tudi težnje po večjem varstvu nesnovne kulturne dediščine. Prva dva poskusa vzpostavitve mednarodnega sistema za varovanje folklorne, ki sta se sicer končala neuspešno, sta se pojavila že v 70. oziroma v 80. letih prejšnjega stoletja. Oba sta bila usmerjena v zaščito intelektualne lastnine in avtorskih pravic. Kljub temu pa sta poskusa pripeljala do vzpostavitve širše definicije *folklore*, ki ni bila povezana zgolj z intelektualno lastnino. Strokovnjaki so se tokrat raje izognili zavezujočim konvencijam in izdali priporočilo. Tako so leta 1989 na Generalni konferenci Unesca soglasno potrdili Priporočilo o varstvu tradicionalne kulture in folklorne⁶ (Aikawa 2004, 138). Noriko Aikawa (v Smith in Akagawa 2009, 21) dodaja, da Priporočilo o varstvu tradicionalne kulture in folklorne spada med t. i. »mehko pravo«, ki za države ne predstavlja zavezujočih posledic. Zaradi tega so države pokazale le malo zanimanja za upoštevanje določil Priporočila o varstvu tradicionalne kulture in folklorne. Tako se je na pobudo Češke Republike med letoma 1995 in 1999 odvilo več raziskav in seminarjev po svetu z namenom ocene stanja v vseh geografskih regijah. Na mednarodni konferenci v Washingtonu leta 1999 so strokovnjaki odločili, da Priporočilo o varstvu tradicionalne kulture in folklorne ne odseva več realnega stanja na svetu. Poleg tega so bili mnenja, da je izraz folklor (*folklore*) v njem preveč statičen oziroma omejen, saj ne odraža simbolike, vrednot, procesov in, kar je najpomembnejše, ključne vloge posameznikov ali skupin, ki so ustvarjalci in prenašalci, ter je s tem neustrezen (Rusalič 2009, 36–37). Federico Lenzerini (2011, 105) vseeno dodaja, da je Priporočilo o varstvu tradicionalne kulture in folklorne vzpostavilo »smernice za identifikacijo, varstvo, ohranjanje, razširjanje in pravno zaščito folklorne, kot tudi za promocijo mednarodnega sodelovanja«.

Leta 1992 je pod okriljem Unesca prvič potekal projekt, ki je omenjal koncept nesnovna kulturna dediščina (*intangible cultural heritage*).⁷ Leta 1993 se je delo nadaljevalo z novim

⁶ Priporočilo o varstvu tradicionalne kulture in folklorne - *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*, je bilo sprejeto na 25. seji Generalne konference Unesca 15. novembra 1989 v Parizu, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (3. avgust 2014).

⁷ Izraz *intangible cultural heritage* (nesnovna kulturna dediščina) izvira iz japonske besedne zveze *mukei bunkazai* in po mnenju Federica Lenzerinija (2011, 104) predstavlja ohlapen angleški prevod izraza. Richard Kurin (2007, 12) dodaja, da je izraz nadomestil prej pogosto uporabljene izraze folklor (*folklore*), tradicionalna kultura (*traditional culture*), ustna dediščina (*oral heritage*) in ljudska kultura (*popular culture*), ki so bili po njegovem mnenju manj ustrezni. Dragana Rusalič (2009, 7–8) meni, da sta besedi *intangible* (nesnovno, neoprijemljivo, nedoločljivo, neopredmeteno) in *immaterial* (nematerialo), ki se prav tako večkrat pojavlja v diskurzu kulturne dediščine, sopomenki, ter da predstavljata stvari, ki jih ne vidimo oziroma se jih ne moremo dotakniti, lahko pa jih občutimo.

projektom pod imenom Živi zakladi človeštva. Končni cilj projekta je bilo oblikovanje seznama ljudi, ki so nosilci izjemnih spretnosti v izražanju nesnovne kulturne dediščine, s tem pa povečati motivacijo ustvarjalcev in zagotoviti prenašanje nesnovne kulturne dediščine. Seznam je očiten dokaz želje držav po svetovnem prepoznanju umetnikov oziroma ustvarjalcev dediščine (Aikawa 2004, 139).

Vse bolj prisotna kulturna standardizacija, ki se je pojavljala kot posledica globalizacije, je bila tudi na prelomu tisočletja glavni vzrok za nadaljevanje dela usmerjenega v varstvo nesnovne kulturne dediščine. Varovanje nesnovne kulturne dediščine je postalo ena izmed prioritet Unesca (Aikawa v Smith in Akagawa 2009, 22). Z novim vodstvom v Unescu se je leta 1997 začel projekt z naslovom Mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva.⁸ Projekt je bil dobro sprejet, saj je vseboval mojstrovine z vsega sveta. Spodbudil je lokalne in nacionalne oblasti k oblikovanju načrtov za varovanje tradicij. Obravnavan je bil tudi kot nujno potreben popravek Seznama svetovne dediščine, ki je obravnaval le naravno in snovno kulturno dediščino, vpisane enote pa so bile v večini geografsko omejene na zahodni del sveta (Kurin 2004, 69). Leta 2001 je Unesco izdal tudi Splošno deklaracijo o kulturni raznolikosti,⁹ ki je prispevala k mednarodni uveljavitvi nesnovne kulturne dediščine (Spanžel v Jerin in drugi 2012, 9).

Na 31. Generalni konferenci leta 2001 je Unesco odločil, da je najprimernejši pravni instrument za varovanje nesnovne kulturne dediščine mednarodna konvencija, katere osnutek so obravnavali na naslednji seji oktobra 2003 (Aikawa v Smith in Akagawa 2009, 33). Po skoraj treh desetletjih mednarodnih raziskav in razprav je bila oktobra leta 2003 soglasno sprejeta Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki je tudi uradno potrdila obstoj nesnovne kulturne dediščine na mednarodnem prizorišču (Alivizatou 2012, 15).

To so stvari, ki niso fizično prisotne in vključujejo spomine, jezik, glasbo, nastope, plese, običaje, verovanja itd. Več o prevodu izraza v slovenščino je opisano v nadaljevanju.

⁸ Seznam mojstrovine ustne in nesnovne dediščine človeštva (*Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity*) je dostopen prek: <http://www.unesco.org/culture/intangible-heritage/masterpiece.php> (3. avgust 2014).

⁹ Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti - *Universal Declaration on Cultural Diversity*, je bila sprejeta na 31. Generalni konferenci Unesca 2. novembra 2001 v Parizu, http://www.unesco.org/confgen/press_rel/021101_clt_diversity.shtml (5. avgust 2014).

2.2 Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine

Konvencija je bila po sprejetju ratificirana s strani mnogih držav,¹⁰ kar je odraz vse večje zaskrbljenosti mednarodne skupnosti zaradi stanja nesnovne kulturne dediščine (Blake v Smith in Akagawa 2009, 45). Konvencija nesnovno kulturno dediščino v 2. členu definira kot »prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezan/a/ orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 2. člen). Konvencija med drugim vključuje glasbo, praznovanja, rokodelstva, ljudsko medicino, kulinarične umetnosti in zgodbe (Kurin 2007, 10).

Janet Blake (v Smith in Akagawa 2009, 45–46) pravi, da je Konvencija prvi primer, ki je v mednarodnem pravu izpostavil vlogo posameznikov in lokalnih skupnosti pri varovanju nesnovne kulturne dediščine. Dodaja, da nesnovna kulturna dediščina obstaja zaradi ljudi, ki jo ohranjajo. S tem postaja očitna tudi nujnost vključevanja lokalnih skupnosti. Konvencija tako v 15. členu določa sodelovanje med državami in posamezniki: »V okviru dejavnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine si vsaka država pogodbenica prizadeva zagotoviti najširše možno sodelovanje skupnosti, skupin in po potrebi tudi posameznikov, ki ustvarjajo, vzdržujejo in prenašajo to dediščino, in njihovo aktivno vključitev v upravljanje s to dediščino« (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 15. člen). Richard Kurin (2007, 12) dodaja, da je nesnovna kulturna dediščina živa dediščina in je brez skupnosti oziroma posameznikov ne samo nelegitimna, ampak ne more obstajati. Zgolj s trdom strokovnjakov in vladnih uslužbencev jo je nemogoče ohranjati. Že sama definicija nesnovne kulturne dediščine je torej neločljivo povezana z ljudmi, ki jo prakticirajo in prepoznajo kot svojo identiteto in dediščino (Early in Seitel v Kurin 2007, 12).

Konvencija v 11. do 15. členu določa naloge držav podpisnic, med drugim so države dolžne pripraviti seznam nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju in ga redno osveževati (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 11.–15. člen). Poleg dokumentiranja na nacionalni ravni Konvencija v 16. in 17. členu vzpostavlja Reprezentativni seznam

¹⁰ Do 15. maja 2014 je Konvencijo ratificiralo 161 držav. Seznam držav je dostopen prek <http://www.unesco.org/culture/ich/?pg=00024> (Unesco 2014b).

nesnovne kulturne dediščine človeštva¹¹ in Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati¹² (Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 16.–17. člen). Janet Blake (v Smith in Akagawa 2009, 47) trdi, da Konvencija deluje na treh ravneh – mednarodni, nacionalni in lokalni. Mednarodno sodelovanje dviguje ozaveščenost držav o pomembnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine. Omogoča jim strokovno in finančno pomoč pri varstvu v obliki sklada za nesnovno kulturno dediščino. Seveda pa je najpomembnejša implementacija varovanja nesnovne kulturne dediščine na nacionalno in posledično lokalno raven. Mednarodna seznama nesnovne kulturne dediščine človeštva in nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati, delujeta mednarodno in lokalno z dvigovanjem ozaveščenosti, spodbujata pa tudi nacionalno delovanje v smeri varovanja nesnovne kulturne dediščine s pripravo nacionalnega seznama nesnovne kulturne dediščine.

Konvencija pa je deležna tudi kritik. Špela Spanžel (v Jerin in drugi 2012, 12) izpostavlja veliko število prijav za vpis na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva in Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati, ki prihajajo iz ponavljajočih se držav. Tako se pojavljajo razprave o omejitvi obsega vpisa enot nesnovne kulturne dediščine. Kar je po mnenju Regine Bendix (v Smith in Akagawa 2009, 254) pričakovano. Trdi, da je selekcija naravni postopek, pri čemer bodo nekatere enote vključene v sistem varovanja, druge pa izključene in sčasoma lahko tudi pozabljene. Kritike je deležna tudi sestava organov, ki jih določa Konvencija. V nekaterih so namreč iste države zastopane večkrat, kar vpliva na njihovo kredibilnost (Spanžel v Jerin in drugi 2012, 12). Richard Kurin (2004, 69–70) dodaja, da je nekatera nesnovna kulturna dediščina izključena iz Konvencije. Tako na primer Konvencija ne priznava novejših nesnovnih kulturnih dediščin kot na primer pop glasbo, video igrice, ameriški nogomet itd. Prav tako je v nekaterih primerih težko opredeliti, kaj je snovna in kaj nesnovna kulturna dediščina. Primer je tudi v magistrskem delu obravnavano ribniško suhorobarstvo, pri katerem je na primer orodje snovna kulturna dediščina, znanje, kako se orodje uporablja, pa nesnovna kulturna dediščina.

¹¹ Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva (*Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*) je dostopen prek <http://www.unesco.org/culture/ich/en/lists> (3. avgust 2014).

¹² Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati (*List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding*) je dostopen prek <http://www.unesco.org/culture/ich/en/lists> (3. avgust 2014).

Slovenija je Konvencijo ratificirala leta 2008 z Zakonom o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine¹³ (Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine).

2.3 Implementacija Konvencije v Sloveniji

Sistem varstva nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji je bilo po ratifikaciji Konvencije potrebno postaviti povsem na novo (Kovačec Naglič v Jerin in drugi 2012, 18). Konvencijo je bilo najprej potrebno prenesti v slovenski pravni sistem. Tako je bil leta 2008 sprejet novi Zakon o varstvu kulturne dediščine v Sloveniji (ZVKD), ki vključuje materialno (nepremično in premično) in t. i. živo dediščino. V 3. členu definira živo dediščino kot »nesnovne dobrine, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine, in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino«. ZVKD v 65. členu določa oblikovanje registra, ki je namenjen popisu materialne dediščine in žive dediščine, skupaj s kulturnim prostorom, ki jo spremlja (ZVKD, 65. člen). Nadalje v 98. členu postavlja podlago za izvajanje javne službe varovanja žive dediščine koordinatorja varstva žive dediščine na podlagi javnega razpisa (ZVKD, 98. člen). ZVKD v 20. členu določa tudi možnost razglasitve žive mojstrovine (ZVKD, 20. člen).

Z ZVKD-jem se je v diskurzu kulturne dediščine pojavil termin *živa* kulturna dediščina. Uveljavil se je kot sopomenka termina *nesnovna* kulturna dediščina. ZVKD namreč začne definicijo žive kulturne dediščine kot »nesnovne dobrine /.../« (ZVKD, 3. člen). Koordinator na svoji spletni strani pojasnjuje, da so nesnovna, živa, tudi nematerialna, neopredmetena in neotipljiva dediščina sopomenke (Koordinator varstva žive kulturne dediščine 2014a). Nena Židov (2011, 282) dodaja, da se je med stroko do danes najbolj uveljavil izraz nesnovna dediščina.¹⁴

¹³ Slovenija je Konvencijo ratificirala z Zakonom o ratifikaciji konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki ga je Državni zbor Republike Slovenije sprejel na seji 19. decembra 2007, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlimpid=20082> (4. avgust 2014).

¹⁴ Ker je v strokovni literaturi največkrat uporabljen izraz nesnovna kulturna dediščina, tudi v magistrskem delu prevladuje ta izraz.

Prva javna razmišljanja o varovanju nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji so se sicer začela leta 2004 na okrogli mizi ob mednarodnem dnevu muzejev na temo nesnovne kulturne dediščine v organizaciji SEM in ob sodelovanju Slovenskega odbora ICOM ter Inštituta za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (v nadaljevanju ZRC SAZU) (Kogej v Židov 2011, 282). Na okrogli mizi je potekala razprava o razmerju med snovno in nesnovno dediščino, strokovnjaki pa so se posvečali tudi terminologiji oziroma načinu prevajanja *intangible cultural heritage* v slovenščino (Slavec Gradišnik v Židov 2011, 283). Leta 2005 je bila izdana publikacija Nesnovna kulturna dediščina, ki vsebuje prispevke slovenskih etnologov (Hazler v Židov 2011, 283). Istega leta so potekale tudi promocijske aktivnosti v SEM z namenom osveščanja strokovne in nestrokovne javnosti o pomembnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine (Kožež v Židov 2011, 283). Ralf Čeplak Mencin (2004, 250) izpostavlja, da so se etnološki in etnografski muzeji v Sloveniji že od samega začetka ukvarjali tako z otipljivo kot neotipljivo dediščino, le da so ju včasih združevali pod skupnim imenom kultura.

Leta 2006 so se začele priprave na oblikovanje Registra žive kulturne dediščine, ki ga predvideva ZVKD. Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije sta razpisala raziskovalni projekt za obdobje 2006 do 2008 z naslovom Register nesnovne dediščine kot sestavni del enotnega registra kulturne dediščine (Židov v Jerin in drugi 2012, 22). Projekt je pod vodstvom dr. Naška Križnarja izpeljal ZRC SAZU. Namen projekta je bil določitev smernic, na podlagi katerih bi lahko oblikovali Register. Raziskovalci iz različnih ustanov so pregledali stanje nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji in prakse v drugih državah ter pripravili začasni seznam enot nesnovne kulturne dediščine, ki naj bi bile vpisane v Register (ARRS in Ministrstvo za kulturo 2008, 2). Naško Križnar (2010, 8) je v sklopu začasnega seznama izpostavil pomen sodelovanja posameznikov in institucij pri oblikovanju seznama, saj se lahko le s skupnim delom pridobi čim več podatkov o nesnovni kulturni dediščini na ozemlju Slovenije. Pri sestavljanju seznama so sledili načelom Konvencije in enote razvrstili v naslednje sklope: ustno izročilo in ljudsko slovstvo, uprizoritve in predstavitve, šege in navade, gospodarsko in obrtniško znanje in znanje o okolju. Nena Židov (v Jerin in drugi 2012, 22) dodaja, da je skupina raziskovalcev zbrala literaturo, ki opisuje slovensko nesnovno dediščino, in opredelila merila za vpis v Register ter za razglasitev žive mojstrovine. Poleg tega so pripravili obrazce za vpis, izjave za soglasja nosilcev in potrdilo o vpisu, s čimer je bil vzpostavljen Register žive kulturne dediščine.

2.4 Register žive kulturne dediščine in Koordinator žive kulturne dediščine

Leta 2008 je bil objavljen prvi javni razpis za mesto Koordinatorja žive kulturne dediščine za leti 2009 in 2010. Po zaključku razpisa je ta naloga pripadla Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU pod vodstvom dr. Naška Križnarja. Ministrstvo za kulturo je leta 2011 zaradi racionalizacije dejavnosti preneslo opravljanje nalog Koordinatorja na SEM, ki še vedno opravlja nalogo Koordinatorja (Židov 2011, 287; Jerin 2011, 102).

Koordinator po ZVKD opravlja naslednje naloge (ZVKD, 98. člen):

1. identificira, dokumentira, preučuje, vrednoti in interpretira živo dediščino,
2. usklajuje in samostojno predlaga vpis žive dediščine v register,
3. svetuje nosilcem žive dediščine glede njenega celostnega ohranjanja,
4. pripravlja predloge za razglasitev živih mojstrovin,
5. usklajuje delo muzejev in zavoda v zvezi z ohranjanjem žive dediščine in kulturnih prostorov, povezanih z njo,
6. opravlja druge naloge v zvezi z živo dediščino po naročilu ministrstva.

Koordinator obravnava prispele vloge za vpis ter jih skladno z merili za vpis v Register žive kulturne dediščine¹⁵ potrjuje oziroma predlaga dopolnitve. Merila za vpis v Register žive kulturne dediščine skladno s Konvencijo in ZVKD med drugim določajo, da mora biti v Register vpisana nesnovna kulturna dediščina pomemben dosežek, prispevati mora h kulturni raznolikosti, vsaj 50 let mora biti prisotna na ozemlju današnje Republike Slovenije, biti mora prepoznana s strani njenih nosilcev in stroke ter dobro zastopana in predstavljena in ne nazadnje, predlog za vpis mora vsebovati vso potrebno dokumentacijo (Koordinator varstva žive kulturne dediščine 2014b).

Leta 2009 je bil na podlagi ZVKD sprejet Pravilnik o registru kulturne dediščine,¹⁶ ki določa njegovo vzpostavitev (Pravilnik o registru kulturne dediščine, 14. člen). Pravilnik o registru kulturne dediščine omenja enotni register, ki se deli na register nepremične dediščine, register premične dediščine in register žive dediščine (Pravilnik o registru kulturne dediščine, 3. člen). Register deli živo dediščino na šest področij, ki jih določa Pravilnik o seznamih zvrsti

¹⁵ Merila za vpis v Register žive kulturne dediščine so dostopna prek http://www.nesnovnadediscina.si/sites/default/files/MERILA_januar_2014.pdf (4. avgust 2014).

¹⁶ Pravilnik o registru kulturne dediščine je ministrica za kulturo izdala 10. avgusta 2009, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200966&stevilka=3056> (4. avgust 2014).

dediščine in varstvenih usmeritvah:¹⁷ ustno izročilo in ljudsko slovstvo, uprizoritve in predstavitve, šege in navade, znanja o naravi in okolju, gospodarska znanja in veščine ter ostalo (Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah, 7. člen). Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah v 8. členu določa varstvene usmeritve za živo dediščino, ki »vključujejo ukrepe za zagotovitev ohranjanja žive dediščine, ki obsegajo prepoznavanje, dokumentiranje, raziskovanje, zaščito, spodbujanje, izboljševanje in ožvitev različnih vidikov te dediščine« (Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah, 8. člen). Register vodi Direktorat za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo (Ministrstvo za kulturo 2014b).

Začetek vpisa v Register se začne s pobudo posameznika, skupine, strokovnjaka ali ustanove, pobudo lahko da torej vsakdo (Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah, 7. člen). Koordinator presodi, ali bo spremenil prijavo v vpis (Križnar 2010, 8–9). Koordinator je za obravnavo prijav leta 2011 oblikoval delovno skupino, ki jo sestavljajo predstavniki SEM, regionalnih muzejev, ZRC SAZU, Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Ministrstva za kulturo (Jerin 2011, 102). Delovna skupina se sestaja trikrat letno, februarja, junija in oktobra, prijava za vpis pa mora biti oddana vsaj mesec dni pred predvideno delovno sejo, če prijavitelj želi, da je obravnavana na njej. Prijavitelj (torej posameznik, skupina, strokovnjak ali ustanova) mora izpolniti prijavni obrazec, pri čemer se od njega pričakuje natančnost in dobro poznavanje prijavljene enote. Prijavni obrazec je zasnovan na način, da lahko prijavitelj celovito opiše enoto nesnovne kulturne dediščine. Že samo ime prijavljene enote mora biti jedrnato in mora zajemati bistvo nesnovne dediščine. Ime se med postopkom prijave sicer lahko spremeni. Prijavitelj mora določiti tudi prostor oziroma območje dediščine, saj je enota v nekaterih primerih neločljivo povezana s prostorom njenega obstoja. Prijavni obrazec predvideva tudi krajšo predstavitev enote, v katerega se vključi razvoj in morebitno predrugačenje nesnovne kulturne dediščine skozi čas ter njeno današnje stanje. Doda pa se tudi tveganja, ki ogrožajo njeno ohranjanje, in predloge za njeno varovanje. V prijavni obrazec se v ločeni del vpišejo podatki nosilcev, ki predstavljajo nesnovno kulturno dediščino. Nosilec se lahko vpiše samo z njegovo privolitvijo oziroma s podpisano izjavo o strinjanju z vpisom. Poleg je potrebno priložiti tudi t. i. karakteristični prikaz v obliki fotografij, oziroma v kolikor je na voljo tudi v obliki avdiovizualnega gradiva,

¹⁷ Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah je ministrica za kulturo izdala 7. decembra 2010, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2010102&stevilka=5232> (4. avgust 2014).

izjavo o avtorskih pravicah in navesti podatke prijavitelja (Koordinator varstva žive kulturne dediščine 2014a).

Konvencija izpostavlja pomembnost posameznikov, skupnosti ali skupin, ki so prenašalci nesnovne kulturne dediščine. Pomembno pa je, da nosilci nesnovno kulturno dediščino prepoznajo, prenašajo na mlajše rodove in jo želijo zaščititi. Adela Pukl (v Jerin in drugi 2012, 27) trdi, da lahko z dvigovanjem zavesti o obstoju nesnovne kulturne dediščine med skupnostmi zvišujemo možnost za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine na naših tleh. Slovenija ima po njenih besedah bogato kulturno dediščino, ki jo lahko opazimo tudi v vsakdanjih navadah, nosilci pa sodelujejo tudi z društvi in strokovnimi institucijami, da bi ji zagotovili preživetje. Pomemben del promocije Registra je seveda tudi vse več vpisov v njem. Anja Jerin (2014) dodaja, da lahko Koordinatorja v primeru lastne pobude pri vpisu omeji prav nestrinjanje nosilca z vpisom, zato do vpisa nekaterih nosilcev še ni prišlo. Kot primer navaja enoto Priprava bohinjskega mohnata, kjer »se je zgodilo, da nosilci niso bili zainteresirani za sodelovanje na dogodku, na katerem /so/ v lanskem letu predstavljali v Register vpisane kulinarične enote nesnovne kulturne dediščine«. Dodaja pa, da se Slovenci vse bolj zavedamo pomena nesnovne kulturne dediščine ter njenega prenašanja na naslednje rodove, večino pobud za vpis namreč Koordinator prejme s strani zunanjih prijaviteljev.

Register je, kot že omenjeno, nastal leta 2008 z eno vpisano enoto (Škofjeloški pasijon), ki jo je vpisal Koordinator ZRC SAZU. Šele leta 2012 so bile pod vodstvom novega Koordinatorja SEM v Register vpisane druge enote. Vpis v Register je prva stopnja popisa, ZVKD namreč predvideva tudi naslednjo stopnjo, to je razglasitev žive mojstrovine (ZVKD, 20. člen). Enota, ki je vpisana v Register in je prepoznana kot »izrazit dosežek ustvarjalnosti ali dragoceno prispeva h kulturni raznolikosti, /.../ je pomemben del življenja na območju Republike Slovenije ali njenih regij ali /.../ predstavlja pomemben vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo« je lahko razglašena za živo mojstrovino (ZVKD, 17. in 20. člen). Obstajajo žive mojstrovine nacionalnega in žive mojstrovine lokalnega pomena. Živo mojstrovino nacionalnega pomena razglasi Vlada Republike Slovenije z aktom, živo mojstrovino lokalnega pomena pa razglasi predstavniški organ lokalne skupnosti (ZVKD, 13. člen). Pri razglasitvi žive mojstrovine se zahteva večja vpletenost lokalne skupnosti, lokalne in državne institucije pa zagotavljajo tudi finančno podporo (pridobivanje javnih sredstev), s čimer se zagotovi večje varovanje (Kovačec Naglič v Jerin in drugi 2012, 16–17). Razglasitvi nesnovne dediščine za živo mojstrovino sledi

nominacija za vpis na mednarodni Reprezentativni seznam nesnovne dediščine človeštva, ki ga vodi Unesco (Križnar 2010, 9; Pukl v Jerin in drugi 2012, 32). Do 17. junija 2014 je bilo v Register vpisanih 36 enot in 75 nosilcev, od tega jih je pet (Škofjeloški pasijon, Cerkljanska laufarija, Drežniški in ravenski pust, izdelovanje ljubenskih potic in tradicionalno izdelovanje kranjskih klobas) razglašeni za žive mojstrovine (Ministrstvo za kulturo 2014a).

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU je postavil temelje za evidentiranje nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Delo Koordinatorja je opravljal tudi v smeri informiranja lokalnih skupnosti o nesnovni kulturni dediščini in Registru, kar je bilo v začetku med najbolj pomembnimi nalogami. Aprila leta 2010 se je prvič srečala skupina strokovnjakov z namenom pregleda pobud za vpis v Register, nekaj mesecev kasneje pa se je v prostorih ZRC SAZU odvilo srečanje Živa kulturna dediščina se predstavi, kjer so bile predstavljene prva vpisana enota (Škofjeloški pasijon) in 17 predlaganih enot za vpis. Ob srečanju je izšla tudi istoimenska publikacija (Židov v Jerin in drugi 2012, 22).

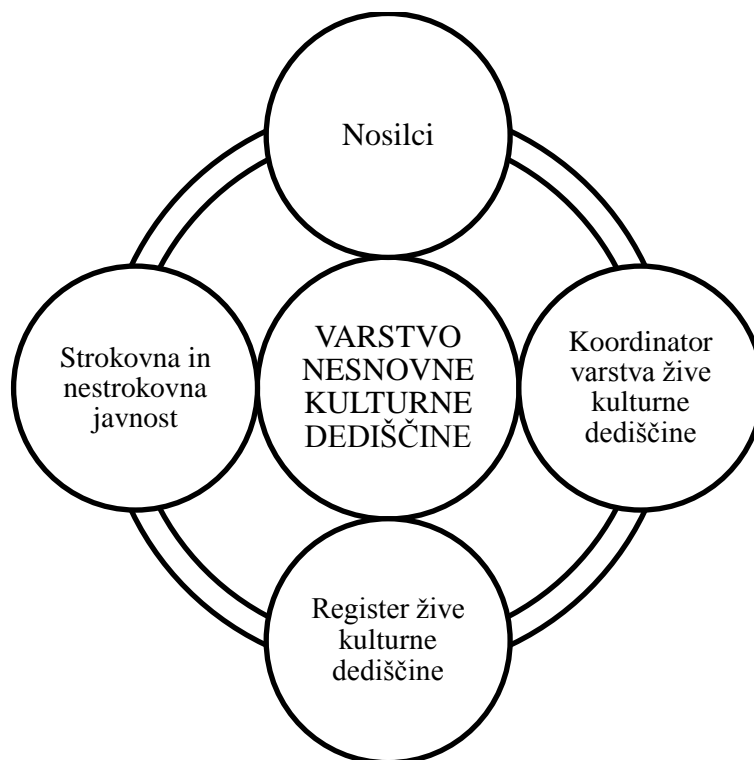
Leta 2011 je Ministrstvo za kulturo preneslo opravljanje nalog Koordinatorja na SEM. Novi Koordinator je delo nadaljeval v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo in v smeri, ki jo je načrtoval bivši Koordinator (Židov 2011, 287; Jerin 2011, 102). Na novo je postavil spletno stran Koordinatorja in nadgradil nekatere dokumente (Židov 2011, 287). Prvo leto delovanja je Ministrstvu za kulturo poslal predlog, da se izraz živa kulturna dediščina v ZVKD spremeni v nesnovna kulturna dediščina. Poleg tega so se predstavniki Koordinatorja redno udeleževali strokovnih srečanj v tujini, kjer so izmenjevali izkušnje varovanja nesnovne kulturne dediščine s predstavniki drugih držav (Jerin 2011, 102).

Predstavniki Koordinatorja, Anja Jerin in Nena Židov, sta izpostavili nekaj težav, s katerimi se sooča Koordinator. Anja Jerin (2014) izpostavlja težave pri obravnavi prijav. Prijavni obrazec in priloge so namreč večkrat nepopolni. Nekatere prijave so spisane površno, nestrokovno ali so brez obveznih podatkov in prilog. Razlog za to pripisuje površnemu poznavanju meril za vpis ali nerazumevanju navodil za izpolnjevanje prijavnega obrazca. Poleg tega so obravnavali primere, ko nosilec ni dovolil vpisa v Register oziroma ni želel podpisati izjave o strinjanju z vpisom. Koordinator se srečuje tudi s težavami pri vpisu, ki so posledica nepoznavanja oziroma premajhnega poznavanja nesnovne kulturne dediščine. V tem primeru povabijo k sodelovanju zunanje sodelavce. Nena Židov (2011, 289) izpostavlja že omenjene dileme, povezane s prevodom *intangible cultural heritage* v »živa kulturna

dediščina«. Po njenih trditvah veliko strokovnjakov meni, da je ustrežnejši prevod nesnovna kulturna dediščina. Poleg tega si strokovnjaki niso enotni pri odgovoru na vprašanje, ali Register onemogoča nadaljnji razvoj nesnovne kulturne dediščine in ali predstavlja celo »vtikanje strokovnjakov« v obstoj kulture in odločanje o tem, kaj je pravo in pristno. Izpostavlja tudi pomisleke o obstoju možnosti, da se nesnovna kulturna dediščina izkorišča v preveč komercialne namene. Sprašuje se še, »koga ali kaj pravzaprav varujejo – pojav ali nosilce«. S tem povezana je tudi dilema, ali bi se moralo v Register vpisovati nesnovno kulturno dediščino po nosilcih ali po pojavu. Težave se pojavljajo tudi pri vpisih dediščine, ki se ohranja zgolj v namene turističnih prireditev, in z avtorskimi pravicami. Po njenem mnenju so vsa navedena vprašanja razlogi, da se z vpisom v Register ne hiti, ampak se najprej razreši vsaj nekatere dileme.

Pot do vzpostavitve mednarodno zavezujočega sistema varovanja nesnovne kulturne dediščine je bila dolga, a je v nacionalne pravne sisteme držav partneric s sprejetjem in ratifikacijo Konvencije prinesla prve mehanizme, ki so namenjeni evidentiranju in posledično ohranjanju nesnovne kulturne dediščine. Anja Jerin (2014) meni, da je zanimanje javnosti za varstvo nesnovne kulturne dediščine danes v porastu. Medtem ko so se pred leti strokovnjaki ukvarjali večinoma z odnosom med snovno in nesnovno kulturno dediščino in temeljnimi pojmi, se je z implementacijo Konvencije v slovenski pravni sistem povečalo zanimanje strokovne in nestrokovne javnosti za nesnovno kulturno dediščino, pri čemer je najbolj pomembno zavedanje nosilcev, da igrajo ključno vlogo pri ohranjanju in prenosu nesnovne dediščine na prihodnje generacije (Slika 2.1).

Slika 2.1: Varovanje nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji¹⁸

¹⁸ Slika predstavlja pomembnost povezovanja pri varovanju nesnovne kulturne dediščine. Nosilci so najpomembnejši del pri varovanju nesnovne kulturne dediščine, saj so sami del nje, jo prakticirajo in prenašajo na mlajše generacije. Z njihovim strinjanjem je lahko podana prijava Koordinatorju za vpis v Register. Strokovna in nestrokovna javnost imata z dostopom do Registra kot vira informacij za lastno izobraževanje oziroma nadaljnje strokovno preučevanje vpisane enote možnost, da dvigujeta zavest o pomembnosti varovanja nesnovne kulturne dediščine med nosilci nesnovne kulturne dediščine, ki še ni vpisana v Register. Marjutka Hafner, direktorica Urada za Unesco, je izpostavila, da je »/z/a prepoznavanje in varovanje nesnovne in žive dediščine /.../ ključno dobro sodelovanje in povezovanje vseh, ki jim je mar za živo dediščino /.../« (v Križnar 2010, 5).

3 PRIMER NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE – RIBNIŠKO SUHOROBARSTVO

Etnolog Janko Trošt (1951, 28) je zapisal, da je izdelovanje predmetov iz lesa »najstarejša in množično najštevilčnejša« obrt v Sloveniji, geografsko pa je omejena na območje Ribnice z okolico.¹⁹ Obrt naj bi bila v teh krajih prisotna že več sto let in je bila poleg kmetijstva najpomembnejša gospodarska dejavnost.²⁰ Zemlja je tu precej skopa, tako je izdelovanje in prodaja izdelkov iz lesa, ki ga je v tem delu Slovenije na pretek, večini družin pomenilo ne samo dodaten zaslužek, ampak preživetje. Z lesno domačo obrtjo se je ukvarjala vsa družina, ki se je specializirala v eni panogi, delo pa je potekalo od pozne jeseni do zgodnje pomladi, ko ni bilo potrebnega dela na kmetijskih površinah. Tako so mladi že zelo hitro osvojili obrt in jo kasneje prenašali na svoje potomce (Bras 1982, 144; 1988, 216).

Ribniško suhorobarstvo danes delimo na 11 panog:²¹ obodarstvo, podnarstvo, posodarstvo, žličarstvo in kuhalničarstvo, ročno mizarstvo, orodjarstvo, strugarstvo, pletarstvo, zobotrebčarstvo, rešetarstvo in spominkarstvo.

3.1 Panoge ribniškega suhorobarstva

- OBODARSTVO

Obod je ogrodje k reti, rešetu ali situ, ki ga na strani podna dopolnjuje obroč, ki oklepa leseno, žičnato ali žimnato podno. Izdeluje se iz smrekovega ali jelovega lesa. Izdelovalec obodov – obodar sam podre in razžaga drevo, deblo obeli in ga razcepi s sekiro (narečno »razzgonta«). Zgonte suši na prostem. Osušene zgonte najprej obreže, razcepi in obdela v obod. Obodi se navadno zlagajo v kolače. Za obode si obodar pripravi tudi obroče. Vrste obodov so: rajtarji, pekovski obodi, sitarji, petrince, dvanajstični, metrski, kuhinjski, zmotni, peščični, žepni, limonadni, miniaturni idr.

¹⁹ Izdelovanje suhe robe poteka danes na t. i. »suhorobarskem območju«, ki zajema današnje občine: Ribnico, Sodražico, Loški Potok, Dobre Polje, Velike Lašče in Kočevje, do konca 19. stoletja pa je bilo prisotno tudi na Notranjskem in Gorenjskem (Bras 1988, 214).

²⁰ Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske navaja 10 kočevskih in 12 ribniških vasi, ki so se ukvarjale s suhorobarstvom (Valvasor 1689, 3. knjiga).

²¹ Navedene opise panog sem povzela po delih Janka Trošta Ribniška suha roba v lesni domači obrti (1951) in Polone Rigler Grm Geografska označba ribniške suhe robe – zgodovinski viri (2003). Opisi panog so v isti obliki navedeni tudi v prijavnem obrazcu za vpis ribniškega suhorobarstva v Register in bodo kot taki vpisani v Register.

- PODNARSTVO

Podna so dna za rešeta in sita različnih premerov. Lesena podna za rešeta se pletejo ročno ali na posebnih statvah (danes redko). Za izdelovanje lesenih podnov se največ uporabljajo leskove ali jesenove palice, sekane od oktobra do marca na prisojnih krajih. Palice se najprej obelijo in ostržejo, nato se jim naredi zarez, s pomočjo babe pa palico razcepijo. S tem dobijo vitre, ki so namenjene za rete. Vitre se zgladi na skrajnice ali gladke vitre, odvisno od želene debeline viter. Lesena podna se nato ročno po posebnem vrstnem redu (za velika podna – rete) ali na statvah stekajo v podno. Podna se obšije s šivno vitro in vpne na obod. Vrste podnov so: Rete — rajte (velike, male, koroške, avstrijske, goste, cvitarce, redke), vinska podna, ravšelni, podbojci, lanena, pšenična — ušenična, ržena, bobovci, furmanska, tkančki — tekančki. Danes se podna in rešeta izdeluje največ za dekorativne namene.

- POSODARSTVO

Za izdelovanje posod se največ uporabljata smreka in jelka, izdelujejo pa se tudi iz bresta, jelše in češnje. Les se razreže na čoke določene dolžine – glede na višino posod. Nato jih razkoljejo na četrtine, osmine – zgonte, ki jih nato razcepijo na doge. V preteklosti so doge zložili v votle kopice, da so se posušile. Presušene doge se obrežejo na pravo debelino (odvisno od namena posode). Nato se posebej sestavi dno in pripravijo obroči. V modelih – stavnikih se namesti in pritrdi doge in na njih pritrdi lesen ali kovinski obroč. Vrste posod: škafi, čebri, brente, vedra, banjke, bariglice, golide, pinje, putrihi, dekorativne posode za steklenice, posode za shranjevanje živil, šatulje.

- ŽLIČARSTVO IN KUHALNIČARSTVO

Žlice se izdelujejo iz belega lesa – javorja ali iz bukovega lesa. Danes se izdelujejo tudi iz češnje, slive, oreha. Les se takoj po sečnji svež obdela. Včasih je žlice in ostale izdelke izdelovala vsa družina, danes pa se je delo ponekod moderniziralo z uporabo CNC tehnike. Žlice in kuhalnice so se včasih povezovali z vrbovim šibjem v ducate oziroma »tucate« (12 komadov). Danes žličarji izdelke množično proizvajajo za izvoz. Vrste izdelkov so: žlice, kuhalnice, mešalke, polentarji, pribor za solato, vilice, korci, mešalke za mlekarstvo, izplakovalke, zajemalke, velnice, nečke, noži, tolkači – trktala – žvrklje, poročni pribor, miniaturni predmeti za spominke: žlička, vilice in nožiček.

- ROČNO MIZARSTVO

V preteklosti so se izdelki ročnega mizarstva izdelovali s preprostim obdelovalnim orodjem, danes pa so v uporabi modernejši in zmogljivejši stroji za obdelavo lesa. Način izdelave je podoben kot pri strugarstvu, le da se pri ročnem mizarstvu za obdelavo lesa kot glavno orodje uporablja oblič. Vrste izdelkov so: deske za testo, meso, čebulo, modeli za maslo, perilniki, ribežni, sušila, mišolovke, pasti, sponke za perilo, obešalniki, solnice, žličniki, igrače: samokolnice, kolca, klepetci, raglje.

- ORODJARSTVO

Za izdelovanje orodja iz lesa je potrebnih več vrst lesa. Močnejše ravne palice leske se uporabljajo za ročaje lopat, motik, loparjev, metel, grabelj itd. grčave in krive palice pa se uporabljajo za ročaje cepcev in drugega orodja. Za toporišča sekir, krampov in rovníc se uporablja močnejši les bukve, jesena in gabra, kosišča pa se izdelujejo iz javorjevega, jesenovega ali gabrovega lesa. Les je potrebno pred obdelavo presušiti, nato ga z rezilnikom obdelajo in zgladijo z rašpljo ter ga ponovno sušijo. Vrste izdelkov: grablje, vile, kosišča, toporišča, greblje, loparji, brezove metle, obcestni količki, jarmi in kambe, kljuke in obroči k vrvem, oselniki.

- STRUGARSTVO

Prvotno so bili strugarji doma ob vodi, katere energija je služila za pogon stružnic in žag. Danes se les struži tudi z uporabo CNC tehnike. Strugarji uporabljajo javor, bukev in izdelujejo množico izdelkov. Tipičen izdelek je krožnik, ki se ročno naredi tako, da se les najprej obdela s strugom, pogladi z dletom in oblikuje do končne oblike. S strojno obdelavo pa se desko obreže s krožno žago in z noži v stružnici oblikuje do končnega izdelka. Vrste izdelkov so: krožniki, skledice, skodele, korci, valjarji, kuhinjska kladiva, pipe, ročke, ročaji za mizarstvo in rezbarsko orodje, gobe za šivanje in gnetenje, spominski predmeti: šatulje in vaze, trktala, klekljarski vitli, šahovske figure, igrače: volk, ribniška marjanca, vitli za tekstilne stroje, kolesca za igrače, kovčja — žokala in kobovčki k pinjam, priprave za vezenje, čutare.

- PLETARSTVO

Na Ribniškem je razširjeno pletarstvo iz vrbovih šib in leskovih viter. Leskove vitre se naredi po enakem postopku kot za podna, nato se nastavi dno iz celega kosa lesa, vanj se navrtva luknjice za klinčke in ročo in nato oplete z vitrami. Za pletene izdelke iz vrbe se nabira šibje

spomladi ob vodi, nato se najprej namoči za približno en mesec. Kasneje ga obelijo in sušijo na soncu. Iz vrbovih šib se s preprostim orodjem – klinčkom nakolje vitre, ki jih še »ublajo«. Iz šib se najprej splete dno, nastavi model za vrh, splete ogrodje in na koncu naredi kita. Temu se doda še pletena roča. Da izdelek ostane bel, se ga namoči v vodo in žvepla. Holandarice se kasneje tudi pobarva. Vrste izdelkov so: peharji, štručnice, cekarji, torbice, košare, jerbasi, koši, koški, cajne, oprtni koši, košarice za kruh, sprave za jedilni pribor, žličniki, sprave za šivanje (košarice štrikarce in košarice flikarce), sprave za krtače, papirni koši, cvetličniki, zibke, sejalniki, procke, čolni.

- ZOBOTREBČARSTVO

Zobotrebce se izdeluje iz več vrst grmičevja, najboljši so iz leske in drena. Palice nažagajo in narežejo na kratke, do 8 cm dolge konce, ki jih razcepijo na tanke dele in s posebnim nožkom v obliki srpa takoj obrežejo v zobotrebce, ki jih vežejo v butarice in dobro posušijo.

- REŠETARSTVO

Rešetarji v končni izdelek – rešeto sestavljajo podna in obode. Včasih so rešeta z lesenim dnom sestavljali s t. i. šivanjem z vitro, danes pa uporabljajo tudi kovinske sponke. Rešetarji so rešeta sestavljali kar pri kupcih, saj so se tako lahko prilagodili njihovim željam in si olajšali prevoz tovora. Vrste izdelkov so: rete, drobovne, križarke, redke, cvitarce, goste, bobovci, fižolova, plohi, šmolci, ravšlji, furmanska, ržena, pšenična, lanena rešeta in podpojci.

- SPOMINKARSTVO

Po 1. svetovni vojni se je začela razvijati nova panoga – spominkarstvo, kasneje pa tudi poslikava in ožiganje suhe robe. Krašenja izdelkov s poslikavo in ožiganjem s posebnim aparatom za ožiganje, ki deluje na bencin, so se otroci učili tudi v šolah in na delavnicah. Najbolj pogosti so motivi vitre, Ribničana in pokrajinski motivi. Vrste izdelkov so: miniaturne lesene posode, žlice, krošnje, rešeta, šoferski obesek, ribniški pušeljc, figure Ribničana, vazice, uhani, zapestnice, leseno sadje in ostali predmeti poslikave (npr. krožniki, vinski sodčki, vinske garniture, majolike, kelihčki, pručke, čebularice itd.) (Trošt 1951, 39–55; Rigler Grm 2003, 2–29).

3.2 Zgodovinski pregled suhorobarstva

Dokazi²² pričajo, da se je ljudstvo v teh krajih današnje Slovenije ukvarjalo z obdelavo lesa že v srednjem veku (Rus 1930, 5). V času priseljevanja ljudstva na ribniško-kočevsko območje, ki je potekalo od Kolpe proti severu in od Ljubljane proti jugu, so bili ti kraji zelo redko poseljeni in porasli z gozdovi. Gozdove so postopoma krčili in si tako pridobili za naselitev primerno zemljo. Zemljo so si lastili grofje, iz rok celjskih grofov so jo po smrti Ulrika II.²³ prevzeli Habsburžani (Trošt 1951, 36).

V 15. stoletju so južni del današnje Slovenije, vključno s kraji ribniške doline, močno prizadeli nenehni turški vpadi. Obubožanemu ljudstvu iz oropanih in požganih vasi je cesar Friderik III. Habsburški²⁴ 23. oktobra 1492 dodelil t. i. Krošnjarski patent. S Krošnjarskim patentom so prebivalci Ribniške doline in Kočevskega prejeli pravico do neobdavčenega trgovanja med drugim tudi z lesenimi izdelki²⁵ (Rus 1930, 6; Trošt 1951, 36–37). Z neobdavčenim trgovanjem s suho robo po vsem cesarstvu so si prebivalci kmalu opomogli od turških vpadov. Suhorobarji so se zbirali na sejmi, kjer so izmenjevali ali prodajali svoje izdelke. Krošnjarji, ki so dobili ime po največjem delu svoje krošnje (oziroma ribniško tudi zdomarji – »zdumarji«), so kupovali suho robo za nadaljnjo prodajo. Na oprtano krošnjo, ki je bila še enkrat višja kot krošnjar, so si oprtali obode, rešeta in druge izdelke in odšli prodajat v svet. Potovali so peš, z vozom ali vlakom. Krošnjarji so prodajali večinoma po bližnjih deželah, nekateri pa so odšli celo do Indije in Afrike. Na poti so ostajali 8 mesecev, domov so se vračali navadno v času košnje, pozno jeseni in za veliko noč. Krošnjarji so bili po vseh krajih, kjer so prodajali, znani kot šegavi in pametni možje, ki so se šalili večinoma na svoj račun ali iz Ribnice in Ribničanov, veljali pa so tudi za pridne in delavne ljudi, ki so vedno znali napraviti dober posel, ter spotoma tudi popravljali lesene izdelke, predvsem orodje. Bili so potujoči obrtniki (Rus 1941, 7–8). Lesena obrt in patent, ki je omogočal dostojnejši zaslužek pri prodaji izdelkov suhe robe, sta pomenila tudi manjše izseljevanje ljudi v 19. stoletju (Bras 1988, 215). Do leta 1940 je po tujini rešetarilo več kot 550 krošnjarjev, več kot 1000 naj bi bilo priložnostnih krošnjarjev, ki so v manjši meri krošnjarili po večjih krajih Slovenije. Od oblasti so pridobili posebno enoletno dovoljenje, s katerim jim je bilo določeno

²² Loška sejemska listina iz 14. stoletja omenja suho robo kot tržno blago (Trošt 1951, 36).

²³ Kot zadnji naslednik celjskih grofov je umrl leta 1456.

²⁴ 1440–1493.

²⁵ Te pravice so bile pozneje priznane še štirikrat (Trošt 1951, 37).

tudi območje (rajon) in čas krošnjarjenja. Za krošnjarjenje v tujini so potrebovali potni list. Krošnjar je z zdomanjem zaslužil dovolj, da je poravnal dolgove za prodano suho robo pri domačinih, ki so jo izdelali, oskrbel svojo družino z obleko in obutvijo ter poskrbel za hrano čez zimo. Zdomanje pa je imelo tudi druge pozitivne posledice. Krošnjar je iz tujine pripeljal veliko dobrih praks v kmetijstvo, stroje, potovanje po tujih krajih pa je seveda pustilo pečat tudi na njegovem načinu razmišljanja in razgledanosti. Vseskozi pa je ostal ponosen na svoj domači kraj in prepoznaven po svoji govorici (Trošt 1951, 57).

Oblast z Marijo Terezijo na čelu si je prizadevala za ustanovitev lesnoobrtne šole, ki pa ni nikoli zaživela (Trošt 1951, 37). Tudi Jože Rus (1930, 13–14) je izpostavljala potrebo po institucionalizaciji prenašanja znanja izdelave suhe robe na mlade rodove z ustanovitvijo nižje lesnoobrtne šole. Ta je sicer bila ustanovljena v Kočevju leta 1885 in je zaradi političnih razlogov ustrezala nemški oblasti, ki je v teh krajih videla primeren prostor za nemška oporišča. Šola je bila odprta le za kočevske Nemce in na ribniško suho robo ni imela vpliva. Ribnica jo je v raznovrstnosti izdelkov celo prehitela, šola v Kočevju pa je kmalu zaprla vrata. Nižje lesnoobrtne šole so končno zaživele v času Jugoslavije, takrat pa se je suhorobarstvo prenašalo tudi prek zimskih lesnoobrtnih tečajev, ki so kmalu prerasli tudi v prva zasebna podjetja (Trošt 1951, 37).

V 50. letih prejšnjega stoletja je prodajo suhe robe obvladoval DOM (Državni prodajni zavod za domačo in umetno obrt v Ljubljani). Izdelovalci so suho robo oddali DOM-u, v zameno pa so dobili živilske nakazilnice in oblačilne karte. Vse več panog je uvedlo mehanske postopke izdelave suhe robe, kljub temu pa je veliko družin suho robo še vedno izdelovalo ročno. Potreba po strokovnem kadru je postajala vse večja, saj je bilo potrebno narediti sistem, katere panoge je možno industrializirati in kaj razdeliti po hišnih obratih. Prav tako je bilo potrebno zagotoviti dovolj lesa in posledično narediti načrt za izsek. Z vse manj krošnjarji se je pojavilo tudi pomanjkanje serviserjev lesenih izdelkov. Janko Trošt je zaradi vse večjih sprememb v načinu izdelave in prodaje ter zaradi razdrobljenosti in nepovezanosti izdelovalcev in prodajalcev predlagal, da se ustanovi skupna organizacija in vodstvo lesne domače obrti (Trošt, 1951, 61–62).

Troštova zagnanost pa ni bila usmerjena le na področje ureditve izdelave in prodaje lesenih izdelkov, ampak tudi k evidentiranju razvoja in k strokovnemu pristopu k suhorobarstvu z ustanovitvijo Muzeja Ribnica, ki je bil namenjen glavnima ribniškima domačima obrtema –

suhorobarstvu in lončarstvu. Leta 1961 je bila v Ribnici postavljena prva muzejska razstava z naslovom Suha roba in lončarstvo, katere avtor je bil Janko Trošt. Po njegovi smrti v 70. letih je strokovna obravnava obrti na Ribniškem nekoliko zastala, obujena pa je bila nekaj let kasneje na pobudo Kulturne skupnosti Ribnica (Gradišnik v Zajc 2014, 36–37). Lahko bi rekli, da se Troštova zapuščina ohranja naprej. Primerno času se suha roba sicer spreminja in za marsikaterega Ribničana danes ni več primarni vir dohodka, sta pa prenašanje suhorobarskega znanja in ohranjanje suhorobarstva veliko bolj institucionalizirana kot včasih, saj sta iz ravni družine prešla na lokalno in nacionalno raven z ustanovitvijo javnega zavoda Rokodelski center Ribnica.

3.3 Ribniško suhorobarstvo danes in Rokodelski center Ribnica

Izdelovanje suhe robe je še vedno del vsakdana prebivalcev Ribnice in širše okolice. Današnji načini izdelovanja v nekaterih panogah se sicer precej razlikujejo od prejšnjih. Največjo spremembo izdelovanja je prinesel tehnološki napredek in posledično mehanizacija postopka. Proces izdelave se je poenostavil, pohitril in nastali so novi izdelki. Izdelovalci so prvotno sami zasnovali in izdelali stroje, danes pa jih je moč tudi kupiti. Spremenilo se je tudi vedenje in kupna moč potrošnikov. Kot navaja etnolog dr. Janez Bogataj (v Zajc 2014, 18), je včasih izdelovalec narekoval trgu izdelke, danes pa je trg oziroma potrošnik tisti, ki odloča. Naročila za izdelavo lesenih izdelkov po željah kupcev prihajajo večinoma iz Nemčije, Italije in Avstrije. V Sloveniji se proda le manjši odstotek izdelkov. Skupaj z iznajdljivostjo izdelovalca suhe robe se oblikujejo inovativni končni izdelki, ki se izdelujejo iz različnih vrst lesa, pri čemer nemalokrat naročnik sam pripelje les, iz katerega želi, da bi bil končni izdelek narejen. Vse bolj sta pomembna izgled in vonj lesa. Tako je med bolj priljubljenimi vrstami češnja zaradi nežno rdeče barve, iz tujine pa se uvaža vrsta lesa, ki oddaja svež vonj. Izdelki se uporabljajo v turistične namene, v zdraviliščih, restavracijah in drugje. Edina kriterija za zasnovano novega izdelka sta ideja in iznajdljivost.

Tudi ribniškega zdomarja lahko danes še vedno srečamo. Sicer v moderni izvedbi s pol odprtim tovarnjakom pred nakupovalnim središčem ali pa na stojnicah na sejmi in lokalnih tržnicah. Sledijo trendom prodaje, tako ima kar nekaj zdomarjev in izdelovalcev spletno trgovino z lesenimi izdelki (Pavlin v Gradišnik in drugi 2012, 62–63).

Leta 2010 se je v Ribnici uresničila dolgo načrtovana Troštova želja. V Ribnici se je odprl Rokodelski center – institucija, ki ima izobraževalno, turistično in kreativno funkcijo. Idejni pobudnik Rokodelskega centra Ribnica²⁶ (v nadaljevanju Rokodelski center) je etnolog dr. Janez Bogataj. Prva in najpomembnejša funkcija Rokodelskega centra je izobraževanje oziroma prenos znanja izdelovanja tradicionalnih obrti – poleg lesne galanterije oziroma suhe robe tudi lončarstva. V Rokodelskem centru s tem namenom potekata pletarska in lončarska šola. Izobraževanje traja tri leta, prva generacija učencev pa je šolanje že zaključila. Delavnice vodijo izkušeni mojstri izdelovanja suhe robe in lončenih izdelkov, zanimanje za vpis pa je iz leta v leto večje.²⁷ Druga naloga Rokodelskega centra je trženje izdelkov. V okviru Rokodelskega centra deluje trgovina, ki za nadaljnjo prodajo kupuje izdelke lokalnih izdelovalcev. Bogataj (v Zajc 2014, 19) predlaga uveljavitev krovne tržne znamke za suho robo, prek katere bi se izdelki lažje uveljavili v tujini, kjer je konkurence veliko. Domači izdelovalci so tam velikokrat izpodrinjeni zaradi cenejših izdelkov, ki prihajajo predvsem z azijskih trgov,²⁸ tržna znamka pa bi po njegovem mnenju prinesla večjo razpoznavnost izdelkov ter posledično spodbudila prodajo. Država je že več desetletij nenaklonjena spodbujanju obrtnih dejavnosti, saj te ne prinašajo veliko v davkoplačevalsko blagajno. Prav zaradi tega je pomembno, da se promocijo izdelkov spodbuja lokalno pod vodstvom Rokodelskega centra, promocija pa mora biti urejena sistematično, torej načrtno in dolgoročno usmerjena, ne pa na nivoju enega projekta. Največja promocija suhorobarskih in lončenih izdelkov je sicer tradicionalni Ribniški sejem (Ribniški semenj), v okviru katerega poteka tudi rokodelski festival. Na rokodelskem festivalu, ki poteka pod okriljem Območne obrtne zbornice Ribnica, se predstavijo vsi rokodelci, ki imajo certifikat Art&Craft, osrednji del sejma pa je vsako leto namenjen predstavitvi in prodaji lesenih in lončenih izdelkov (Turistično društvo Ribnica). Tretja naloga Rokodelskega centra je postati kreativni center lesne galanterije in lončarskih izdelkov. Rokodelski center ponuja prostor za vse, ki želijo v njem tudi ustvarjati. Je središče novih idej in kalilnica mladih talentov, ki bi se kasneje lahko z rokodelstvom tudi poklicno ukvarjali. Spodbuda mladim bi lahko bil tudi razpis za štipendijo za strokovni kader in kreativne vodje za rokodelstvo (Bogataj v Zajc 2014, 20).

²⁶ Javni zavod Rokodelski center Ribnica pod seboj združuje muzej, galerijo, trgovino in rokodelstvo (Rokodelski center Ribnica). Sredstva za ustanovitev je Občina Ribnica črpala iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (STA 2010, 24. september).

²⁷ Oktobra leta 2011, ko se je šolanje začelo, je bilo v pletarsko šolo vpisanih 30 slušateljev, leta 2013 pa 36 (Rokodelski center Ribnica).

²⁸ Pa tudi iz Češke, Slovaške, Poljske in Romunije.

Suhorobarji lahko dokazujejo kakovost in pristnost izdelkov ter promovirajo svoje izdelke s certifikatom Art&Craft in geografsko označbo. Certifikat Art&Craft izdaja Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije na podlagi mnenja strokovne komisije, ali se določeni izdelek lahko šteje med predmete domače in umetnostne obrti. Izdelovalci, ki prejmejo certifikat, morajo prodajne izdelke označiti z nalepko ali obešanko Art&Craft, odobritev s strani komisije pa mora izdelovalec predložiti tudi upravnim enotam, v kolikor želi prijaviti dopolnilno delo na domu (Rokodelstvo). Geografska označba za razliko od certifikata Art&Craft, kot pove ime, označuje tudi lokacijo pridelovanja kmetijskega pridelka oziroma izdelovanja izdelka. Z njo se zaščiti izdelek ali kmetijski pridelek, ki ima določene lastnosti (na primer ugled) in kakovosti, ki izvirajo iz določenega geografskega območja. Ribniška suha roba je pridobila geografsko označbo leta 2004 »za izdelke suhorobarskih panog, ki so narejeni ročno ali strojno iz avtohtonih vrst lesa na območju Ribniške suhe robe«²⁹ (Primožič v Zajc 2014, 30). Pravilnik o geografski označbi »Ribniška suha roba«³⁰ iz leta 2005 med drugim določa vrste avtohtonega lesa, ki se uporabljajo pri izdelavi lesenih izdelkov,³¹ temeljne suhorobarske panoge in kriterije, ki so potrebni za podelitev geografske označbe: kriterij območja, kriterij materiala, kriterij kulturne dediščine, kriterij kakovosti in kriterij tehnološkega procesa (Pravilnik o geografski označbi »Ribniška suha roba«, 1. in 6. člen). Namen geografske označbe, ki deluje na podoben način kot blagovna znamka, je večja prepoznavnost izdelka, zagotovljeno višja kakovost izdelka in posledično možnost višje cene ter večjega zaslužka (Primožič v Zajc 2014, 30).

Večji premiki pri sistematizaciji ribniške suhe robe pa se v zadnjem desetletju niso zgodili le na področju preverjanja kakovosti in pristnosti izdelkov, ampak tudi pri uradnem ovrednotenju in potrditvi znanja suhorobarjev. Leta 2014 so bili tako podeljeni prvi certifikati nacionalne poklicne kvalifikacije (v nadaljevanju NPK) suhorobar, ki jih podeljuje izvajalec – Območna obrtno-podjetniška zbornica Ribnica (Fajfar 2014, 13. marec). Za pridobitev NPK se lahko prijavijo vsi, ki so skozi življenje nabirali neformalno znanje, s pridobitvijo javno veljavne listine, ki dokazuje, da prejemnik obvladuje določeno veščino s področja

²⁹ Občina Ribnica, Sodražica, Loški Potok, Kočevje, Dobropolje, Velike Lašče in Bloke.

³⁰ Pravilnik o geografski označbi »Ribniška suha roba« je bil sprejet na izredni seji Občinskega sveta Občine Sodražica 4. avgusta 2005 in objavljen v Uradnem listu 16. avgusta 2005, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200966&stevilka=3056> (28. junij 2014).

³¹ Jelka, smreka, macesen, bor, bukev, hrast, gaber, brest, divja češnja, hruška, javor, vrba, lipovec in lipa, jesen, leska, dren in ostale vrste lesa, ki so opisane v strokovnih osnovah.

suhorobarstva, pa naj bi se jim povečala možnost zaposlitve (Nacionalna poklicna kvalifikacija; R Kanal 2014, 10. marec).

Rokodelski center Ribnica je leta 2010 združil že obstoječa kulturna središča v Ribnici, muzej, muzejsko trgovino in galerijo Miklova hiša s ciljem, da postane središče suhe robe in lončarstva in s tem skrbi za ohranjanje in razvoj kulturne dediščine. Združuje dediščino s sedanjostjo in jo prek raznovrstnih projektov razvija in ohranja za prihodnost. Na področju suhe robe Rokodelski center skrbi za promocijo izdelkov, ohranjanje in prenašanje znanja, izdelovalcem pa ponuja podporo z informacijami, brezplačno uporabo prostora za izdelovanje in jim ne nazadnje pomaga tudi finančno z odkupom izdelkov za trgovino.

V začetku leta 2014 so se začeli pogovori med Rokodelskim centrom in Koordinatorjem o vpisu ribniškega suhorobarstva v Register. Pobudnik vpisa ribniškega suhorobarstva v Register je Rokodelski center Ribnica.

3.4 Vpis ribniškega suhorobarstva v Register

Vpis suhorobarstva v Register je po mnenju Koordinatorja smiseln, saj izpolnjuje vsa merila,³² ki sta jih določila ZVKD in Koordinator na podlagi Unescove Konvencije (Jerin 2014):

- suhorobarstvo je rokodelska dejavnost oziroma tradicionalna obrt, ki na suhorobarskem območju obstaja več sto let;
- skozi leta je močno vplivala na način življenja prebivalcev in prispevala h kulturni raznolikosti, česar se domačini zavedajo in so na lokalno kulturno dediščino ponosni, kar dokazuje med drugim tudi obstoj muzeja, galerije, trgovin, kulturno-umetniških društev in ne nazadnje Rokodelskega centra ter vsako leto množično obiskovani Ribniški semenj in rokodelski festival;
- Rokodelski center predstavlja tudi središče strokovnega pristopa k rokodelstvu na Ribniškem. V letih obstoja je nastal obsežen arhiv s pisnimi, avdio in video zapisi, katalog suhe robe in lončarstva, ki v več jezikih opisuje lesene in lončene izdelke, Rokodelski center pa organizira tudi vrsto dogodkov s področja varstva kulturne dediščine v Sloveniji;

³² Merila za vpis so opisana v 2. poglavju.

- ne nazadnje pa je pomembna funkcija Rokodelskega centra tudi združevanje rokodelcev, izobraževanje in predstavljanje njihove obrti.

Pri pripravah na vpis se najprej pojavlja vprašanje, kako v Register vpisati tako obsežno obrt, kot je suhorobarstvo, ki se deli na več panog. Nekatere izmed teh so bile v polnem razmahu pred desetletji, danes pa izumirajo. Druge so se predrugačile oziroma modernizirale, se ohranjajo zgolj v turistične namene ali pa so nastale šele pred kratkim. Takšna vprašanja so zaenkrat v navodilih in kriterijih še neodgovorjena. Predstavnica Koordinatorja Anja Jerin (2014) pravi, da je danes večina nesnovne kulturne dediščine povezana tako s prodajo kot s turizmom. V Registru je po njenih besedah trenutno vpisanih več enot, ki so bile ali so povezane s prodajo in turizmom. Kljub temu ta lastnost ne sme biti v ospredju. V ospredju je dolgoročna umeščenost oziroma pristnost nesnovne kulturne dediščine v lokalnem okolju in zanimanje nosilcev, lokalne skupnosti za ohranjanje in prenašanje na prihodnje generacije.

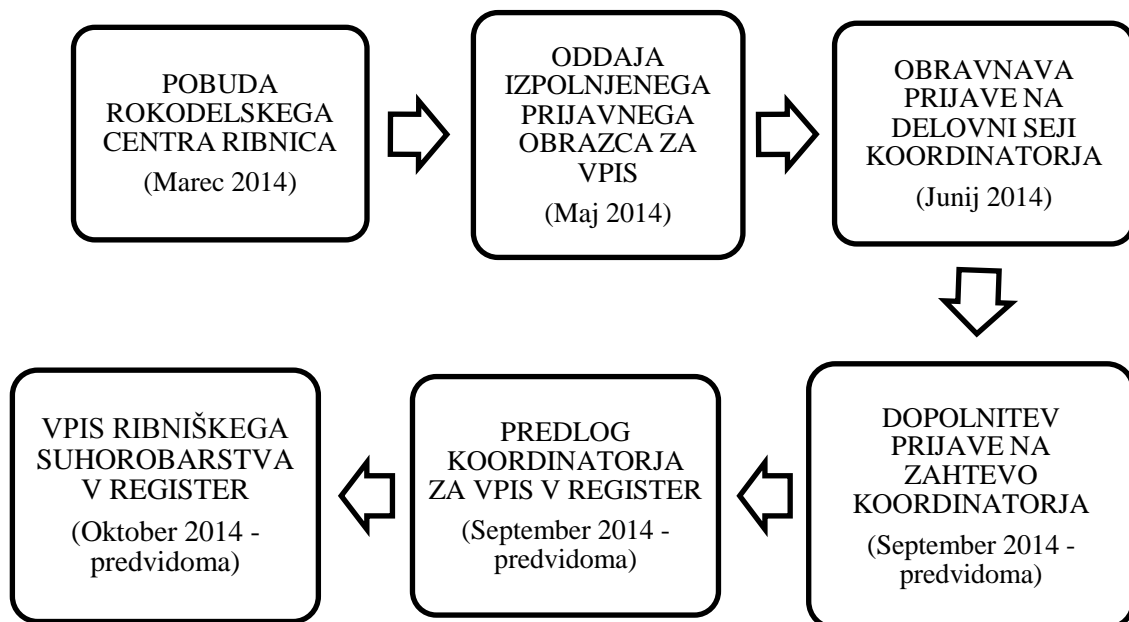
Opis v Registru posledično predstavlja tudi nekakšno statično definicijo določene nesnovne kulturne dediščine. Pri tem me je zanimalo, kaj vpis z opisi, ki jih vsebuje, predstavlja za nadaljnji razvoj suhorobarstva na Ribniškem. Obstaja namreč možnost, da bo preveč podrobna opredelitev dediščine v Registru prinesla njeno »zamrznitev« in nezmožnost prilagajanja času – vprašanje, ki se poraja tudi med stroko (Židov 2011, 289). Za suhorobarstvo in suhorobarja je značilna prilagodljivost času in prostoru, v katerem je živel, izdeloval in prodajal izdelke. Prodaja lesenih izdelkov ni potekala le na domačih tleh. Ribničan je bil krošnjar – zdomar, ki je veliko prepotoval in prodajal tudi na tujih tleh. Izdelovalec je vseskozi sledil povpraševanju, ki se je pred 100 leti razlikovalo od današnjega. Tako je tudi danes. Uporaba, izgled in način izdelovanja se vseskozi spreminjajo³³ (Rigler Grm v Zajc 2014, 12). Predstavnica Koordinatorja Anja Jerin (2014) je v intervjuju izpostavila, da vpis nesnovne kulturne dediščine v Register ne sme pomeniti njene zamrznitve oziroma ji onemogočiti spreminjanja. V tem primer gre le za evidentiranje obstoja in njene pojavne oblike v določenem času in prostoru. Nesnovna kulturna dediščina ni statična, ampak se nenehno spreminja, prilagaja času in prostoru, v katerem je prisotna. Tako se v opis doda tudi zgodovina nekega pojava in aktualno stanje. Do sedaj primera, ko bi morali zaradi

³³ Veliko panog danes uporablja industrijski ali polindustrijski način izdelave (npr. žličarstvo), spreminjajo se vrste lesa, ki se uporabljajo, vse bolj pomemben je dizajn izdelkov itd. (Rigler Grm v Zajc 2014, 12).

sprememb spremeniti opis v Registru, še niso imeli, so pa spremembe ali dopolnitve vpisa vsekakor možne.

Prijava za vpis ribniškega suhorobarstva v Register je bila oddana v maju 2014, obravnavana pa na drugi letošnji seji Delovne skupine Koordinatorja, ki je potrdila obstoj ribniškega suhorobarstva. Anja Jerin (2014) še dodaja, da gre pri vpisu ribniškega suhorobarstva v Register, podobno kot pri drugih enotah, ki so bile vpisane, »za evidentiranje te dediščine, prepoznanje stroke, da gre za pomembno nesnovno kulturno dediščino ribniškega območja«.

Slika 3.1 Poenostavljeni prikaz postopka vpisa ribniškega suhorobarstva v Register

Vir: prirejeno po Jerin in drugi (2012, 31–32).

V Register se poleg podatkov o nesnovni kulturni dediščini med drugim doda imena nosilcev nesnovne kulturne dediščine. V primeru ribniškega suhorobarstva so to suhorobarji po panogah, torej obodar, podnar, posodar in tako dalje. Pomemben del pri iskanju odgovora na zastavljeno raziskovalno vprašanje predstavljajo mnenja suhorobarjev o trenutnem stanju suhorobarstva na Ribniškem, njegovi prihodnosti in o tem, kaj naj bi po njihovem mnenju prinesel vpis nesnovne kulturne dediščine v Register njim – suhorobarjem, ki so ključni del te nesnovne kulturne dediščine.

4 EMPIRIČNI DEL

Maja in junija 2014 sem izvedla 20 polstrukturiranih intervjujev³⁴ z izdelovalci suhe robe. Imena sem prejela s strani Rokodelskega centra. Dva izmed intervjuvancev sta obodarja, štirje pletarji, en podnar, dva pintarja (posodarja), en rešetar, en ročni mizar, štirje strugarji, trije zobotrebčarji in dva žličarja oziroma kuhalničarja. Šestnajst je moških, štiri ženske. Večina izmed njih se ukvarja s suho robo že od malega, nekaj pa se jih je obrti izučilo v Rokodelskem centru. Vsi so povezani z delom tega centra. Bodisi učijo v šolah, tam izdelujejo, prikazujejo ali prodajajo izdelke v trgovino. Povprečna starost intervjuvancev je 66 let, intervjuji pa so na željo intervjuvancev anonimni, osebe sem poimenovala po vrstnem redu intervjuvanja. Intervjuji so v večini potekali v domačih delavnicah intervjuvancev v Ribnici in okoliških krajih (v Sodražici, Kočevju, Selu pri Robu itd.), kjer sem imela priložnost natančneje spoznati postopek izdelave suhe robe, nekaj pa tudi v Rokodelskem centru. Intervjuvancem sem najprej predstavila Register in povezavo z varstvom nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Potrebna je bila obrazložitev pomena besed *nesnovna* oziroma *živa* kulturna dediščina. Omenila sem tudi Unesco in umestila varstvo slovenske kulturne dediščine v mednarodni prostor. Večkrat sem morala pogovor ponovno peljati nazaj na kulturni vidik suhorobarstva iz ekonomskega ali socialnega vidika te obrti, kamor so intervjuvanci radi zahajali. Pogovori so trajali tudi do 2 uri, saj obrt tem ljudem ne predstavlja le dela, ampak način življenja. Skozi življenjske zgodbe so opisovali, kako je izdelovanje potekalo včasih, ko so od tega lahko dostojno živeli, in kako danes, ko so njihovi izdelki manj cenjeni, država pa jim z obdavčitvijo in drugimi dajatvami pobere še tisto malo, kar dobijo za izdelke, v katere so vložili več ur truda.

Odgovori na vprašanja iz intervjujev so povzeta v štiri podpoglavja. Ker je država tista, ki je uvedla Register, me je najprej zanimalo razmerje med državo in rokodelstvom, zato v prvem poglavju povzemam splošni pogled nosilcev na odnos države do ribniškega suhorobarstva kot rokodelstva oziroma domače obrti. Ker gre za obrt oziroma rokodelstvo, ki je povezano s prodajo, je pogovor tekkel tudi o davčni politiki, ki spremlja rokodelstvo. Nadalje sem preverjala zanimanje suhorobarjev, da bi z uporabo znaka Registra kupcem pokazali, da je njihovo delo na državni ravni priznано kot nesnovna kulturna dediščina. Odgovore podajam v drugem podpoglavju. Glede samega vpisa me je zanimalo, ali suhorobarji menijo, da vpis v

³⁴ Vprašanja, ki so bila postavljena nosilcem, so v prilogi A.

Register lahko zavira razvoj panog oziroma se jim z vpisom onemogoči nadaljnje spreminjanje. Odgovori na to temo so povzeti v tretjem podpoglavju. Seveda pa so me zanimala tudi splošna pričakovanja o stanju suhorobarstva po vpisu v Register, ki so podana v četrtem podpoglavju. V petem podpoglavju empiričnega dela podajam tudi mnenja stroke glede sprememb, ki bi jih vpis v Register lahko prinesel, v zadnjem, šestem podpoglavju pa so povzeti nasveti suhorobarjev za ohranjanje njihove nesnovne kulturne dediščine.

4.1 Odnos države do ribniškega suhorobarstva kot domače obrti

Večkrat je pogovor z intervjuvanci nanesel na »mačehovski« odnos države do obrtnikov. Sploh tistih, ki prejemajo pokojnino in jim grozi odvzem in vračilo pokojnine zaradi istočasno prijavljenega statusa samostojnega podjetnika. Velikokrat napol v šali napol zares dodajo, da imajo patent,³⁵ ki jim omogoča trgovanje z izdelki brez obdavčitve, pa jih morajo vseeno plačevati. Pri tem moramo razumeti, da je birokracija, ki spremlja izdelavo in prodajanje suhe robe, tako zapletena, da je nekateri, ki so stari čez 80 let, ne zmorejo in bi potrebovali dodatno osebo, ki bi poskrbela za papirologijo. Izjema so podjetniki, ki se ukvarjajo z množično izdelavo in izvozom in imajo temu primerno na razpolago več človeških virov in znanja. Intervjuvanec 9 (2014), ki se ukvarja s strugarstvom in je bil večkrat udeležen pri razpravah o ureditvi statusa rokodelcev v državnih institucijah, vidi težavo v tem, da so predpisi zasnovani s strani ljudi, ki niso neposredno vpleteni v izdelovanje in prodajo suhe robe. Posledično ne opazijo problemov, s katerimi se spopadajo suhorobarji. Obdavčitev suhe robe je bila včasih minimalna in pavšalna, ljudje so se lahko z lesenimi izdelki preživljali, danes pa se jih nenehno poskuša postaviti v nekakšne (davkoplačevalske) okvire, kar posledično bolj zavira napredek rokodelstva kot pa ga pospešuje. Ne vidi ovire v tem, da se rokodelce obdavči, ampak v tem, da se jim vzame polovico dohodkov. Dodaja, da jim je pred leti država naložila plačevanje letnega pavšala na podlagi izračuna celoletnega dohodka. Na ta način se je lahko dostojneje živelo od suhorobarstva.³⁶ Enako velja za potencialno vračanje pokojnine zato, da

³⁵ Krošnjaški patent, ki jim ga je dodelil cesar Friderik III.

³⁶ Z vrnitvijo na sistem enoletnega pavšala za rokodelce se strinja tudi Branka Bizjak, ki vodi rokodelce Moravske doline v Rokodelskem centru Moravske doline. V okviru okrogle mize Dediščina – naše bogastvo: Ohranjanje nesnovne kulturne dediščine na lokalni in nacionalni ravni, ki je potekala v SEM 10. maja 2012, je izpostavila neskladnost slovenske zakonodaje z življenjsko situacijo rokodelcev. Po njenem mnenju rokodelcem ne manjka zagnanosti za delo ali znanja, ki ga prostovoljno delijo naprej, teži pa jih zapletenost davčnega sistema, ki spremlja rokodelstvo. Za poenostavitev postopkov in dostojnejši zaslužek rokodelcev predlaga uvedbo letnega pavšala. Dodaja, da se delo rokodelcev podcenjuje, s takšnim načinom zapostavljanja rokodelstva pa bodo njihovi

bi se lahko preživljal z izdelovanjem suhe robe. Drugi možnosti sta opustitev rokodelstva (proizvodnega obrata, prenašanja znanja na potomce in ne nazadnje družinske tradicije) ali pa delo na črno. Lesna obrt po njegovem mnenju stagnira, les pa je delno tudi zaradi nedavne naravne katastrofe, ki jo je prinesel žled, praktično brez vrednosti. Težave z birokracijo in preveliko obdavčitvijo so izpostavljali vsi intervjuvanci. Intervjuvanec 10 (2014) je prav tako izpostavil pretirano omejevanje izdelave lesenih izdelkov na primeru, ko je na podlagi dveh vzorčnih krožnikov, ki ju je moral dati v odobritev za obrtno dovoljenje, prejel dovoljenje za izdelovanje zgolj tistih dveh velikosti krožnikov. Tretji primer je izpostavil intervjuvanec 4 (2014), ki je večino obodov včasih prodal v bivši Jugoslaviji, na ozemlju današnje Bosne in Hercegovine ter Srbije. Z vzpostavitvijo meja je prodaja postala prezahtevna, saj je bil dolžan plačati nove dajatve zaradi izvoza blaga. Takrat je skoraj prenehal izdelovati obode, danes jih večinoma izdeluje in prodaja na rokodelskih sejnih v Sloveniji, seveda v precej manjši meri. Intervjuvanec 5 (2014), ki se ukvarja s strugarstvom, dodaja, da ima na slabšo prodajo zadnjih nekaj let vpliv tudi gospodarska kriza v Sloveniji. Rešitev vidi v obuditvi gospodarstva, šele nato v manjši obdavčitvi lesenih izdelkov. Na preveliko obdavčitev rokodelstva v Sloveniji opozarja tudi Sekcija za domačo in umetnostno obrt Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije. Med svoje cilje prišteva med drugim znižanje davčne stopnje davka na dodano vrednost in vodenje enostavnega knjigovodstva (Rokodelstvo). Intervjuvanec 18 (2014), ki se ukvarja z rešetarstvom, predlaga, da bi se moralo suhorobarje razdeliti na tiste, ki delajo ročno, in tiste, ki uporabljajo strojno obdelavo lesa za pridobitev končnega izdelka. Ti dve skupini bi morali obdavčiti po različnih stopnjah. Poleg tega se mu zdi pomembno, da država naredi več za promocijo izdelkov. Intervjuvanec 19 (2014), ki se ukvarja z žličarstvom in kuhaličarstvom, dodaja, da bi morala država nameniti enako mero pozornosti, kot jo namenja kmetijstvu, tudi suhorobarstvu. Pojasnjuje, da kupuje domači les po višji ceni kot na primer Italijani.

Proizvajalci lesenih izdelkov so med drugim dolžni tudi hraniti podatke o lesu, iz katerega izdelujejo izdelke (intervjuvanci 5, 9 in 11, 2014). Izdelovalci so odgovorni, da pet let hranijo podatke o izvoru lesa oziroma o dobaviteljih lesa, v kolikor les kupijo – t. i. sledljivost lesa naj bi zmanjšala prisotnost lesa ali lesenih izdelkov na trgu Evropske unije, ki so bili pridobljeni na nezakonit način (Evropska komisija).

izdelki kmalu vidni le še na razstavah v muzejih (Slovenski etnografski muzej in Center za razvoj Litija 2012).

Dodam lahko tudi, da je prav nenaklonjen odnos države do rokodelstva vzrok za anonimnost intervjujev. Visoke dajatve državi marsikaterega izdelovalca suhe robe namreč prisilijo v delo na črno, strah pred dodatnim nadzorom pa je pripeljal do dogovora o neobjavi imen intervjuvancev v magistrskem delu

4.2 Uporaba znaka Registra

Nosilci nesnovne dediščine, ki je vpisana v Register, od marca 2014 lahko zaprosijo za uporabo znaka Registra. Znak Registra se lahko objavi v tiskanih ali na spletnih publikacijah ter na izdelkih, na primer v obliki nalepke (Koordinator 2014). Znak po besedah Anje Jerin (2014) nosilec predstavlja referenco, da so vpisani v Register in prepoznani s strani stroke kot nosilci, ki skrbijo za prenos kulturne dediščine. Na moje vprašanje intervjuvancem, ali menijo, da bodo kupci, za katere predpostavljamo, da ne poznajo izdelkov ribniške suhe robe, tem bolj zaupali, če bodo na etiketi izdelka ali na prodajnem mestu videli znak Registra, ki pomeni, da je suhorobarstvo priznано kot pomembna kulturna dediščina tudi na državni ravni, raje kupili njihov izdelek kot pa izdelek, ki je brez znaka Registra, sem prejela različne odgovore. Samo štirje so bili mnenja, da bo izdelek z znakom Registra bolj razpoznaven in mu bodo kupci raje zaupali (Intervjuvanci 1, 4, 11 in 15, 2014). Ostali so bili pri odgovoru previdnejši. Intervjuvanec 2 (2014) je mnenja, da bi znak lahko pri prodaji pomagal zgolj tistim, ki prodajajo končnim kupcem – na primer zdomarjem ali trgovini Rokodelskega centra. Intervjuvanca 13 in 16 (2014) sta dodala, da je vse odvisno od splošne prepoznavnosti Registra oziroma od tega, kako ljudje poznajo in cenijo Register. Najprej bi torej morali delati na večji osveščenosti Slovencev in tujcev o Registru, šele nato bi lahko občutili razliko pri prodaji z uporabo oziroma neuporabo znaka. Intervjuvanec 9 (2014) pravi, da sam ne bi uporabljal znaka, ker izdeluje izdelke za nadaljnjo prodajo. Šele preprodajalec bi morda imel kaj od uporabe znaka. Intervjuvanec 18 (2014) je zavrnil možnost, da bi uporabljal znak, v kolikor bi ga lahko pridobil, saj bi imel s tem dodatno delo in stroške, koristi pa ne vidi. Podobnega mnenja so intervjuvanci 6, 7, 17, 19 (2014) in intervjuvanec 3 (2014). Slednji namreč že uporablja nalepke geografske označbe, Arts&Crafts ter Zlato vitico,³⁷ izdeluje pa predvsem manjše posode in šatulje, ki se velikokrat prodajajo kot spominki. Ne vidi smisla v

³⁷ Zlata vitica je priznanje, ki ga podeljuje Obrtna zbornica Slovenije za dosežke in življenjsko delo na področju domače in umetnostne obrti. Zlata vitica se podeljuje vsaki dve leti na razstavi Obrtne zbornice Slovenije, prejmejo pa jo lahko samo štirje razstavljalci hkrati (Slovenski etnografski muzej; Rokodelstvo).

tem, da bi na izdelek dodajal še en znak in s tem malodane prekril celotni izdelek. Njegov predlog je združitev vseh certifikatov oziroma označb, katerih prejemnik je, v eno nalepko oziroma obešanko, ki bi bila primerne velikosti in bi jo lahko tako lažje dodal izdelkom. Intervjuvanec 6 (2014) pravi, da je bolj pomembno kot znak Registra ime izdelovalca oziroma njegova razpoznavnost: »Več uspeha imaš pri prodaji, če si umetnik z znanim imenom. Če kaj, potem ti kot izdelovalcu lahko to pomaga,« še dodaja. Intervjuvanec 8 (2014) pravi, da je trg tisti, ki določa prodajo, pri tem znak nima pomena, intervjuvanec 20 (2014) pa dodaja, da se vse bolj gleda le na ceno izdelkov, ne na kakovost, zato ne vidi prednosti, ki bi mu jo lahko uporaba znaka Registra prinesla.

4.3 Razvoj panog po vpisu

Kot že omenjeno v prejšnjem poglavju se v Register vpišejo tudi suhorobarske panoge, pri katerih se med drugim navede način izdelave, vrsto lesa in izdelke. Zanimalo me je, ali intervjuvanci od vpisa pričakujejo, da se način izdelovanja suhe robe po vpisu v Register ne sme več spreminjati. Pojasnilo stroke oziroma predstavnice Koordinatorja (Jerin 2014) je, da gre pri vpisu zgolj za prepoznanje obstoja nesnovne dediščine v določenem času in prostoru. Torej Register ne omejuje spreminjanja kulturne dediščine skozi čas, vpis pa se po potrebi lahko naknadno dopolni oziroma spremeni. Takšnega primera sicer do sedaj še niso imeli. Za mnenje sem vprašala tudi intervjuvance. Intervjuvanka 13 (2014) pravi, da Register ne more omejevati nadaljnjega razvoja suhorobarstva. Meni, da je dobro, če se bo njena panoga – pletarstvo – razvijala tudi v prihodnje. Podobno razmišlja tudi intervjuvanec 6 (2014), pravi, da se morajo sproti prilagajati trgu, v kolikor želijo zaslužiti, tudi za kos ali dva se je vredno potruditi in ju izdelati, pa čeprav sta nekaj popolnoma novega. Včasih so izdelovali škafe, čebre, brente in jeseni kadi, danes pa je želja po različnih izdelkih veliko več. Enakega mnenja je tudi intervjuvanec 3 (2014), ki trdi, da se bodo panoge morale spreminjati, če se bodo hotele ohraniti. Je pa vse odvisno od povpraševanja na trgu, dodaja Intervjuvanec 19 (2014). To je zanj glavno vodilo sprememb oziroma razvoja suhorobarstva. Povsem samoumevno je spreminjanje suhorobarstva tudi za intervjuvanko 15. Tako kot se spreminja svet, se spreminja vse ostalo, dodaja intervjuvanka 15 (2014). Poudarja, do kakšnih sprememb smo že prišli, če primerjamo, kako se je včasih izdelovalo suho robo, ko se je vse naredilo ročno, in kako se jo danes, ko so nekateri postopki popolnoma avtomatizirani.

Po drugi strani intervjuvanca 1 in 7 (2014) pravita, da bo tudi v prihodnje prevladoval zdajšnji način izdelave. Intervjuvanka 7 (2014) dodaja, da bo temu tako predvsem zaradi dejstva, da se mladi ne odločajo več za suhorobarstvo, saj se finančno ne izplača, starejši pa ohranjajo način izdelave, ki so ga navajeni. Podobno mnenje ima intervjuvanec 16 (2014), ki se ukvarja s pletarstvom. Pravi, da uporablja nož, ki je star več kot sto let. Sicer obstajajo modernejšie različice noža, vseeno pa je najbolj precizen prav stari nož.

4.4 Po vpisu v Register

Vsi intervjuvanci so ribniško suhorobarstvo z odločnostjo uvrstili med pomembno slovensko kulturno dediščino. Izpostavili so željo po zaščiti in ohranitvi suhorobarstva. Nekaj manj kot polovica vprašanih gleda na prihodnost suhorobarstva na ribniškem optimistično, po njihovem mnenju je vse več ljudi, ki se želijo naučiti izdelovati suho robo (intervjuvanec 1, 2, 13, 14, 16, 17, 18 in 20, 2014). Drugi intervjuvanci pa menijo, da bo suhorobarstvo s časom izumrlo oziroma bi morali za ohranjanje narediti več (intervjuvanec 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15 in 19, 2014). Intervjuvanec 3 (2014) je vseeno dodal, da se bodo ohranile zgolj tiste panoge, ki izdelujejo izdelke, po katerih je povpraševanje.

Najprej me je zanimalo poznavanje konteksta varstva nesnovne kulturne dediščine – idejne »matere« varstva nesnovne kulturne dediščine – mednarodne organizacije Unesco in Register ter s tem ureditve varovanja nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Večina intervjuvancev je za Unesco v različnih kontekstih že slišala. Izmed teh jih je peščica slišala za Register že pred intervjujem, niso pa poznali njegovega namena. Zaradi nepoznavanja oziroma slabega poznavanja Registerja je bilo intervjuvancem težje odgovoriti na vprašanje o pričakovanih spremembah, ki bi jih lahko prinesel vpis v Register. Intervjuvanec 14 (2014), ki spada med mlajše intervjuvance, je že slišal, da so v Register vpisani kurenti, in meni, da je tradicija kurentov tako zelo živa zato, ker jo ohranjajo ljudje. Bistvo vidi v tem, da obstaja želja ljudi po ohranjanju. Vpis v Register podpira, v kolikor gre tudi za popis načina izdelave in orodja, ki se pri izdelavi uporablja. Obstaja namreč kar nekaj vrst orodja, ki se ga danes težko kjerkoli dobi in mora celo v muzej, da ga lahko kopira in izdelava za lastno uporabo. Pri tem je največja težava dejstvo, da so izdelovalci orodja starejši ljudje, ki niso več zmožni narediti orodje ali celo nočejo opisati postopka izdelave. Na moje dodatno vprašanje, kje vidi suhorobarstvo čez sto let, odgovarja, da bo še vedno obstajalo, določeni izdelki in orodja pa bodo zagotovo odšli

v pozabo. Dodaja, da je med opazovanjem razstave v SEM našel orodje, katerega ni poznal in se mu je zdelo uporabno. Kasneje je našel gospoda, ki je orodje imel in mu izdelal novega. Intervjuvanka 15 (2014), ki se ukvarja s pletarstvom, vidi velik pomen vpisa v tem, da se bo suhorobarstvo z vključenostjo v Register lažje ohranjalo in prenašalo na mlajše rodove.

Intervjuvanka 13 (2014), ki se ukvarja s pletarstvom že od malih nog, pravi, da je stanje suhorobarstva danes v zelo drugačnem položaju, kot je bilo včasih. Meni, da suhorobarstvo danes ohranja Rokodelski center. Za pletarsko šolo v Rokodelskem centru, kjer tudi sama uči, trdi, da je veliko zanimanja tudi drugje, ne samo v Ribnici, saj ima učence, ki prihajajo tudi iz drugih krajev Slovenije. Rokodelski center ji pomaga tudi pri prodaji njenih izdelkov. Zdomarji namreč prodajajo uvožene pletarske izdelke, ki so tudi do več kot pol cenejši od domačih izdelkov. Razliko v ceni pripisuje poceni delovni sili oziroma izkoriščanju delavcev v tujini. Ne vidi možnosti, da bi se lahko preživljala le z izdelovanjem suhe robe, medtem ko je včasih celotna družina živela od pletarstva. Meni, da je suhorobarstvo potrebno ohranjati, saj gre za domače izdelke. Od vpisa v Register ne pričakuje veliko, največjo zaslugo za ohranjanje suhorobarstva pripisuje delovanju Rokodelskega centra v Ribnici.

Intervjuvanec 12 (2014) trenutno ne pričakuje veliko od vpisa v Register. Največji problem vidi v recesiji gospodarstva, kjer pa Register nima vpliva. Mogoče bi bila korist vidna kasneje pri ohranjanju suhorobarstva. Trenutno vidi edini način za ohranjanje v skupnem delovanju izdelovalcev, Rokodelskega centra in države ter v zaščiti izdelkov, saj se mu velikokrat dogodi, da na trgu opazi kopijo svojega izdelka z imenom tujega izdelovalca. Les se izvažna na azijski trg, končne izdelke iz domačega lesa pa nazaj v Slovenijo. Dodaja pa, da se kupci kasneje vračajo k njemu, ko spoznajo razliko v kakovosti izdelave domačega in iz Azije uvoženega izdelka.

Intervjuvanec 6 (2014), ki se ukvarja s posodarstvom, pravi, da so na trgu novi materiali, ki so zavrli razvoj izdelave lesenih posod. Les ni več toliko zanimiv, pričakuje, da bo še manj. Z vpisom v Register tega ne bomo spremenili, trdi. S tem se strinja tudi intervjuvanec 4 (2014), ki se ukvarja z obodarstvom. Kot primer navaja, da je povpraševanje po sitih močno upadlo. Delno zaradi dejstva, da se zmlata moka kupuje v trgovini in ne v mlinih kot včasih, kar pomeni, da so manjši mlini bolj kot ne redkost, povpraševanja po sitih za moko pa ni več tako veliko, delno pa tudi zaradi dejstva, da les izpodriva bolj trpežna plastika. Velik delež za trenutno stanje ima drugačen način življenja. Redko katera gospodinja še sama doma speče

kruh, pa tudi za rahljanje moke za pecivo s sitom ni veliko časa, tako da so sita večinoma le še za okras.

Intervjuvanec 8 (2014) gleda predvsem na spremembe, ki bi obrtnikom olajšale izdelovanje in prodajo. Meni, da so strokovne težnje usmerjene zgolj k osveščanju ljudi, izdelovalci pa od tega po njegovem mnenju nimajo koristi. Vseeno se mu zdi prikaz dediščine ljudem in vpis v Register dobrodošel, ne vidi pa, kako bi lahko to vplivalo na sam razvoj suhorobarstva.

Intervjuvanec 18 (2014) pravi, da je prodaja za ohranjanje suhorobarstva najbolj pomembna, in ne vidi sprememb, ki bi jih lahko večje kulturno varstvo prineslo k večji prodaji. Enako razmišlja intervjuvanec 19 (2014) ter dodaja, da vidi edino možno korist vpisa v Register pri prodaji v turistične namene. V turistične namene se izdelujejo manjši izdelki – spominki (na primer miniaturne posodice, žličke itd.).

Suhorobarji podpirajo vpis v Register. Pri tem moramo razumeti, da jim je kot vsakemu obrtniku oziroma rokodelcu najbolj pomembna prodaja, saj je tudi suhorobarstvo nastalo zaradi zaslužka in posledično preživetja. Register je namenjen popisu in varstvu nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji in ne urejanju ekonomskega stanja obrtništva ali rokodelstva v Sloveniji. Suhorobarstvo nedvomno prepoznajo kot pomembno kulturno dediščino, ki jo je potrebno zaščititi in ohraniti, s tega vidika podpirajo vpis v Register in to je tudi glavna posledica, ki jo pričakujejo od vpisa. Ko sem omenila, da se v Register vpiše vsaka panoga posebej, način izdelovanja in vrste lesa, ki se pri izdelovanju uporabljajo, so vpis odločneje podprli, saj se bo suhorobarstvo na ta način ohranilo vsaj na papirju. Vsi so namreč mnenja, da so določene panoge na poti v pozabo. Nekaj zaskrbljenosti so pokazali, saj se bojijo, da bi jim Register prinesel nove omejitve pri izdelavi ali dodatno administrativno delo, kot imajo nekateri izkušnje pri varstvu snovne kulturne dediščine. Seveda je ta skrb posledica premajhnega poznavanja Registra, kar lahko pripisujemo tudi dejstvu, da ima bolj sistematično varstvo nesnovne kulturne dediščine in z njim Register krajšo tradicijo kot varstvo snovne kulturne dediščine.

4.5 Mnenja stroke

Pri raziskovanju posledic vpisa suhorobarstva v Register me je zanimalo tudi mnenje stroke. Kaj je sploh namen popisa nesnovne kulturne dediščine oziroma vpisa nesnovne kulturne dediščine v Register in kaj prinaša nosilec. Na spletni strani Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine je pod sekcijo Pogosto zastavljena vprašanja zapisano, da se Register vodi z namenom zagotavljanja »informacijske podpore izvajanju varstva nesnovne kulturne dediščine. Register žive kulturne dediščine je namenjen tudi predstavljanju, raziskovanju, vzgoji, izobraževanju in razvijanju zavesti javnosti o nesnovni kulturni dediščini na Slovenskem in zamejstvu« (Koordinator varstva žive kulturne dediščine 2014a). Predstavnica Koordinatorja Anja Jerin (2014) pravi, da je vpis v Register »strokovno ovrednotenje žive dediščine, ki nima formalnopравnih posledic za nosilce«. Pri tem dodaja, da je glavni namen popisa nesnovne kulturne dediščine oblikovanje seznama nesnovne kulturne dediščine, ki je še živa. S tem pa posledično povečamo zavedanje skupnosti o obstoju nesnovne kulturne dediščine, kar ji po njenem mnenju zagotovo lahko pomaga pri ohranjanju in prenašanju na naslednje rodove. Z vpisom se tako poveča prepoznavnost določene enote nesnovne kulturne dediščine, torej deluje tudi promocijsko. Jerinova (2014) pravi, da je Register objavljen na več spletnih portalih, na primer na strani Ministrstva za kulturo in Koordinatorja, in s tem dostopen širši javnosti, nosilce pa vabijo tudi k sodelovanju na dogodkih, ki so povezani z varstvom nesnovne kulturne dediščine. Vpis v Register po besedah Koordinatorja torej pomeni učinkovitejše varstvo in nadaljnji obstoj kulturne dediščine.

Predstavnik bivšega Koordinatorja, SAZU, dr. Naško Križnar (Križnar 2010, 9) pojasnjuje, da je vpis enote v Register prvi korak k evidentiranju in promociji nesnovne kulturne dediščine. Drugi korak je razglasitev enote za Mojstrovino žive dediščine. Pričakuje, da se s tem tako na lokalnem kot tudi na državnem nivoju vzbudi večje zanimanje ljudi za obujanje in ohranjanje nesnovne kulturne dediščine. Največjo vlogo pri varovanju nesnovne kulturne dediščine pa imajo zagotovo nosilci, saj je brez njihove podpore in vpletenosti nemogoče vpisati enoto v Register ali jo drugače ohranjati. Pomen nosilcev pri ohranjanju nesnovne kulturne dediščine izpostavljata tudi Anja Jerin in Adela Pukl (Jerin in drugi 2012, 28; Pukl 2012, 22). Trdita, da so nosilci tisti, ki nesnovno kulturno dediščino ohranjajo v današnjem času in prostoru, poznajo pojavne oblike njihove nesnovne kulturne dediščine in vedo, na kakšen način bi jo bilo potrebno ohranjati. Povezovanje strokovnjakov z lokalno skupnostjo je torej ključni element za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine. Brez vključenosti nosilcev namreč

tvegamo naslednje težave in nevarnosti, ki jih je izpostavil tudi Unesco (Jerin in drugi 2012, 28):

- zamrznitev nesnovne kulturne dediščine, ki pomeni izgubo raznolikosti in živosti ter možnost za kreativnost in spremembe;
- izguba ali sprememba primarne funkcije in pomena nesnovne kulturne dediščine;
- dekontekstualizacija nesnovne kulturne dediščine (izvajanje in pojavljanje dediščine zunaj njenega primarnega konteksta / ... /);
- napačna predstavitev dediščine in njenih nosilcev (sprememba in predelava dediščine za potrebe predstavljanja širši javnosti);
- napačna prilagoditev ali nepravilna in nesprejemljiva raba nesnovne kulturne dediščine s strani posameznikov, večje skupnosti, države, turističnih vodičev, raziskovalcev in drugih zunanjih ljudi;
- pretirano izrabljanje, netrajnostni turizem ali pretirana komercializacija nesnovne kulturne dediščine.

Pomemben del vpisa v Register in s tem tudi ohranjanja nesnovne kulturne dediščine je avdiovizualno gradivo, ki spremlja vpis oziroma karakteristični prikaz, kot ga imenuje Koordinator (Koordinator varstva žive kulturne dediščine 2014a). Posamezno enoto se dopolni z video ali avdio zapisom ali s prikazom v obliki fotografije, odvisno od tipa nesnovne kulturne dediščine (Valentinčič Furlan v Jerin in drugi 2012, 35). Za obrti, tudi suhorobarstvo, sta najbolj primerna video in foto zapis, s katerima lahko zelo natančno prikažemo postopke izdelave in same izdelke. V Rokodelskem centru je že pred oddajo prijave za vpis v Register nastal obsežen arhiv avdiovizualnih posnetkov in fotografij, ki služijo dokumentiranju posameznih panog in izdelkov. V kolikor avdiovizualno gradivo ne bi že obstajalo, bi ga bilo potrebno posneti za dopolnitev vpisa v Register. Vsekakor je avdiovizualno gradivo kot obvezna priloga vpisu način, s katerim natančneje dokumentiramo in predstavimo nesnovno kulturno dediščino in ji s tem pomagamo k obstoju tudi v prihodnosti. Koordinator je razpisal kriterije, ki določajo pravila za fotografsko, avdio in video dokumentacijo, ki se priloži enoti ob vpisu. Seveda pa gre pri teh zapisih za zapis trenutnega stanja določene nesnovne kulturne dediščine, torej za njeno pojavno obliko v današnjem času in prostoru.

Vpis v Register, kot že omenjeno, ne prinaša formalnopравnih posledic. Te se pojavijo šele na drugi stopnji pri razglasitvi enote za živo mojstrovino. Ta prinaša t. i. varstveni režim. Ksenija Kovačec Naglič (v Jerin in drugi 2012, 18–19) meni, da je pri varstvu nesnovne kulturne dediščine bistveno ravnotežje med varstvenimi omejitvami in možnostmi nadaljnjega razvoja. Potrebno je vzpostaviti sistem varstva, ki nesnovne dediščine ne bo omejeval, ampak bo

spodbujal njen razvoj. Po njenem mnenju je nesnovna dediščina enkratna priložnost lokalne skupnosti za krepitev lokalne identitete, trajnostni razvoj in zagotavljanje boljše kakovosti življenja. S tega vidika jo moramo varovati in ohranjati, ker pa je varovanje nesnovne kulturne dediščine nova kategorija varstva kulturne dediščine pri nas, se seveda moramo marsičesa še naučiti. Vzpostaviti je torej potrebno sistem, ki nosilce, v našem primeru suhorobarje, ne bo omejeval, ampak jim bo pomagal pri nadaljnjem razvoju rokodelske obrti. V veliki večini so se intervjuvanci strinjali, da v primeru, ko bi vpis pomenil zamrznitev oziroma nezmožnost nadaljnega razvoja obrti, vpisa ne bi podprli. S tem bi Register postal nelegitimen, s časom pa verjetno izgubil pomen.

Na okrogli mizi o nesnovni kulturni dediščini,³⁸ ki so jo pripravili v SEM maja 2012, je bila izpostavljena tudi vloga občin pri varovanju nesnovne kulturne dediščine. Sam vpis v Register ne bo prinesel pozitivnih posledic, v kolikor ne bo k varovanju nesnovne kulturne dediščine pristopila lokalna skupnost. Občine so tiste institucije, ki na lokalni ravni skrbijo za razvoj skupnosti. Udeleženec okrogle mize, župan Občine Šentrupert Rupert Gole, je izpostavil pomembno nalogo občin, da izdelajo načrt nadaljnega razvoja nesnovne kulturne dediščine. V kolikor ima občina potencial za razvoj turizma ali podjetništva, ki temelji na lastni nesnovni kulturni dediščini, je odgovorna, da skupaj s svojimi občani prepozna svoje potenciale, oblikuje strategijo razvojne poti in jo v prihodnjih letih dosledno izpolnjuje (Slovenski etnografski muzej in Center za razvoj Litija 2012).

Po vpisu v Register je enota nesnovne kulturne dediščine deležna promocijskih aktivnosti Koordinatorja. Koordinator v SEM pripravlja raznovrstne aktivnosti za večjo prepoznavnost nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji z vključenostjo nosilcev. Posebej veliko dejavnosti je potekalo preteklo leto ob 10. obletnici Unescove Konvencije (2003–2013). Na osrednjih dogodkih ob praznovanju so imeli domači in tuji obiskovalci priložnost videti postopek priprave in pokusiti tradicionalne jedi, na primer kranjske klobase, katere postopek izdelave je bil v Register vpisan leta 2012. Lahko pa so si ogledali tudi marsikatero drugo v Register vpisano enoto nesnovne kulturne dediščine (Jerin 2013, 424).

Adela Pukl, predstavnica Koordinatorja, meni, da je Register »stičišče nesnovne kulturne dediščine in odskočna deska za nadaljnjo obravnavo in vrednotenje vpisanih enot« (Pukl

³⁸ Okrogla miza Dediščina – naše bogastvo: Ohranjanje nesnovne kulturne dediščine na lokalni in nacionalni ravni, Ljubljana, 10. maj 2012.

2012, 22). Priprava predlogov za vpis namreč zahteva obsežno raziskovalno delo o enoti nesnovne kulturne dediščine. Z vpisom v Register pa je izpolnjen pogoj za razglasitev nesnovne kulturne dediščine za mojstrovino lokalnega in državnega pomena oziroma živo mojstrovino. Status žive mojstrovine je posebnost slovenske zakonodaje (prav tam). Z višjo stopnjo priznanosti nesnovne kulturne dediščine se nesnovna kulturna dediščina natančneje razišče, popiše, promovira, zavaruje in s tem ohranja.

Pomembna naloga stroke po vpisu v Register je tudi svetovalna funkcija. Nosilec svetuje, kako celostno ohranjati njihovo nesnovno kulturno dediščino. Kako jo na primer vključiti v turizem in podjetništvo. Janez Bogataj opozarja, da je potrebno nesnovno kulturno dediščino najprej zaščititi pred zlorabami v komercialne namene. Obstajata namreč dve vrsti komercializacije nesnovne kulturne dediščine – pozitivna in negativna komercializacija. Pri negativni komercializaciji je značilna zloraba nesnovne kulturne dediščine zgolj za prodajne namene ali celo v politične oziroma ideološke namene. Kulturna dediščina se lahko v podjetništvu uporablja neposredno ali posredno. Neposredno s kontinuiteto razvoja nesnovne kulturne dediščine in posredno s precej večjo možnostjo zlorabe, še posebej na področju reklam oziroma oglaševanja. Zelo pomembno je določiti mejo, do katere se lahko nesnovna kulturna dediščina uporablja v podjetniške namene (imena podjetij, proizvodov, oglaševanje itd.). Še posebej izpostavljeno razvoju v podjetništvo je rokodelstvo, kar je seveda razumljivo, saj je bilo rokodelstvo najbolj pogosta pojavna oblika v 18. in 19. stoletju, danes pa je to mesto zavzelo podjetništvo. Ustrezen prenos znanj lahko po Bogatajevem mnenju izvajajo rokodelski centri po Sloveniji, ki pa jih je zaenkrat žal še premalo. Rokodelska znanja (in nekatere druge oblike nesnovne kulturne dediščine) so primerna tudi za turizem, pri čemer sta pomembni kontinuiteta pojavnih oblik nesnovne kulturne dediščine in preprečitev zlorab in stereotipizacije (Slovenski etnografski muzej in Center za razvoj Litija 2012).

Stroke na Register gleda kot na informacijsko podporo ohranjanju in varovanju nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Vpis v Register je prva stopnja od treh do vpisa na mednarodni Unescov seznam. Vpis ribniškega suhorobarstva v Register pomeni strokovno prepoznanje te nesnovne kulturne dediščine, ki ima za posledico tudi novo obliko promocije. Predstavlja pa tudi javno dostopen vir informacij v različnih oblikah o nesnovni kulturni dediščini in njeno nadaljnje strokovno preučevanje. Pravno zavezujočih posledic za suhorobarje vpis v Register nima. Pogoj za vpis pa je vsekakor strinjanje suhorobarjev, saj bodo ti v Registru navedeni kot nosilci. Anja Jerin (2014) pravi, da je težko napovedati, kaj točno za nosilce pomeni vpis v

Register, »vsekakor pa gre v smeri večje prepoznavnosti tako nosilcev kot njihove dejavnosti«.

4.6 Predlogi suhorobarjev za nadaljnje ohranjanje ribniškega suhorobarstva

Kot že omenjeno, stroka nosilec pripisuje največji pomen za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine. Nosilci nesnovno kulturno dediščino živijo in posledično najbolj vedo, kako jo ohraniti in prenašati na naslednje generacije.

Za mnenje o tem, kaj bi pripomoglo k ohranjanju ribniškega suhorobarstva, sem vprašala bodoče vpisane nosilce v Register – intervjuvance. Odgovori so si precej podobni, zopet je glavna tema odnos med državo in rokodelstvom oziroma prevelika obdavčenost rokodelstva. Intervjuvanec 4 (2014) meni, da se bodo ohranile panoge, ki so avtomatizirale proizvodnjo. Poleg tega izpostavlja potrebo po zmanjšanju administracije in davkov, ki so glavni razlog za počasen, a vztrajen upad prodaje. S tem se strinjata tudi intervjuvanec 8 in intervjuvanec 9 (2014). Prvi dodaja, da se je lesene izdelke vedno izdelovalo za zaslužek, ta pa je preveč obdavčen. Slednji pa pravi, da se redko kateri mladi človek ravno zaradi tega odloči, da bi se ukvarjal s suhorobarstvom oziroma obrt hitro opusti. Intervjuvanec 20 (2014) dodaja, da je nujna prilagodljivost trgu, nekatere panoge, kot na primer obodarstvo, po njegovem mnenju ne bodo preživele zaradi dejstva, da izdelkov teh panog nihče oziroma zelo malo ljudi potrebuje. V kolikor želijo panoge preživeti, morajo izdelovati izdelke, po katerih je povpraševanje. Enakega mnenja sta intervjuvanec 5 in intervjuvanec 18 (2014). Po njunem mnenju so ključ do ohranjanja suhorobarstva novi izdelki oziroma prilagodljivost izdelovalca. Intervjuvanec 14 (2014) pravi, da morajo izdelku dodati neko dodano vrednost, na primer v obliki novega dizajna, da se ga še vedno izdeluje. Meni, da imajo izdelovalci premalo znanja s področja oblikovanja in da bi morali obvezno v proces izdelave vključiti oblikovalca. Intervjuvanka 15 (2014) pravi, da ima ključno vlogo pri ohranjanju suhorobarstva Rokodelski center. Intervjuvanec 16 (2014), ki občasno poučuje v Rokodelskem centru, dodaja, da bi morali omogočiti finančna sredstva za tečaje. Omeni tudi črpanje iz evropskih skladov. Tako bi se več ljudi odločalo za učenje izdelovanja suhe robe, torej tudi tisti, ki se šolanja zdaj, ko je plačljivo, ne zmorejo udeležiti zaradi finančne stiske. Intervjuvanec 17 (2014) dodaja, da bi bilo potrebno organizirati več tečajev. Posledično bi dobili več mladega kadra, ki bi se ukvarjal s suhorobarstvom.

5 SKLEP

Namen magistrskega dela je bil pregled sistema varovanja nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji na primeru ribniškega suhorobarstva, pri čemer sem se osredotočila na položaj nosilcev. Raziskovanje v okviru magistrskega dela je vodilo vprašanje, *kaj pomeni popis nesnovne kulturne dediščine in vpis te v Register za nosilce in druge zainteresirane na lokalnem nivoju na primeru vpisa ribniškega suhorobarstva*. Zanimalo me je, kaj se bo po vpisu ribniškega suhorobarstva spremenilo za izdelovalce suhe robe oziroma za nosilce nesnovne kulturne dediščine. Ker je vpis ribniškega suhorobarstva predviden za oktober 2014, je odgovor na raziskovalno vprašanje podan na temeljih pričakovanj nosilcev in stroke.

V magistrskem delu so bili najprej izpostavljeni temeljni mejniki mednarodnega varstva nesnovne dediščine, ki so leta 2003 pripeljali do zavezujočega pravnega dokumenta, tj. Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, s čimer je bil predstavljen razvoj sistema varstva nesnovne dediščine v okvirih Unesca, torej na mednarodni ravni. Države, ki so Konvencijo ratificirale in jo prenesle v svoj pravni red, med drugimi jo je leta 2008 ratificirala Slovenija, so se obvezale k (bolj) sistematičnemu pristopu k varovanju nesnovne kulturne dediščine na svojih tleh. Slovenija je načela Konvencije prevzela leta 2008 prek novega Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD), ki določa dva temeljna instrumenta varovanja, javni zavod Koordinator varstva žive kulturne dediščine in Register žive kulturne dediščine. Konvencija predvideva, da je pogoj za ohranjanje dediščine njena prisotnost v današnjem času in prostoru, zaradi česar so snovalci ZVKD izraz *intangible cultural heritage* prevedli z izrazom živa kulturna dediščina. V drugem poglavju so bile tako predstavljene tudi polemike o prevodu izraza, pri čemer v strokovnih delih prevladuje izraz nesnovna kulturna dediščina, ki sem ga v večini primerov tudi sama uporabljala. Delo Koordinatorja je leta 2008 prevzel Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, leta 2011 pa se je opravljanje naloge preneslo na SEM. Naloga obeh Koordinatorjev je bila oziroma je skrb za varovanje nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Prek organizacije strokovnih srečanj in dogodkov za širšo javnost, izdaj publikacij in dela na terenu se Koordinator zavzema za večjo zavest ljudi o pomembnosti ohranjanja in prenašanja nesnovne kulturne dediščine na naslednje rodove. Konvencija izpostavlja pomembnost vključenosti posameznikov, skupin in skupnosti, ki lahko s strokovno pomočjo zagotavljajo prenašanje njihove nesnovne kulturne dediščine. Pri tem Register kot informacijska podpora varstvu nesnovne kulturne dediščine služi tudi za

namen predstavljanja, raziskovanja, vzgoje, izobraževanja in povečevanja zavesti ljudi o nesnovni kulturni dediščini.

V začetku leta 2014 se je v Rokodelskem centru Ribnica pojavila pobuda za vpis ribniškega suhorobarstva v Register. Ribniško suhorobarstvo je več stoletij stara domača obrt, ki se ukvarja z izdelovanjem izdelkov iz lesa. Še vedno se ohranja na suhorobarskem območju. V tretjem poglavju so predstavljene panoge ribniškega suhorobarstva, razvoj suhorobarstva in njegov današnji položaj. Podani so tudi razlogi, zakaj je ribniško suhorobarstvo primerno za vpis. Ribniško suhorobarstvo je namreč globoko ukoreninjena tradicija v teh krajih. Nekaterim prebivalcem še vedno predstavlja način življenja, Rokodelski center pa jim nudi prostor za delo in strokovno pomoč pri delu. Poleg tega je delo Rokodelskega centra usmerjeno v evidentiranje in strokovno obravnavo dediščine, pomembno funkcijo pa ima tudi pri izobraževanju in prenosu znanj, saj organizira pletarsko šolo ter suhorobarske delavnice za šolarje in druge zainteresirane. Prijavni obrazec za vpis ribniškega suhorobarstva v Register je bil oddan maja 2014, obravnavan pa na junijski seji Delovne skupine Koordinatorja. Prijavni obrazec je bil oddan brez nosilcev, posledično pa tudi fotografij in avdiovizualnega gradiva, saj je bilo zaradi obsega dediščine in njenih panog najprej potrebno dogovoriti, katere panoge vpisati in na kakšen način, šele nato se lahko priložijo imena nosilcev. Pri tem so se pojavili tudi pomisleki, ali bi lahko opisi panog, ki bodo vpisane v Register, predstavljali statično definicijo panog, ki se sicer skozi čas spreminjajo predvsem zaradi tehnološkega napredka. Po pojasnilu predstavnice Koordinatorja opisi nesnovne kulturne dediščine v Registru predstavljajo njeno pojavno obliko v določenem času in prostoru in se lahko čez čas po potrebi spremenijo, kar seveda razbremeni »odgovornost« prijavitelja, da bi bil opis v prihodnosti zastarel.

Četrty del magistrskega dela temelji na 20 intervjujih, ki sem jih izvedla med nosilci ribniškega suhorobarstva in je ključni del za odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje. Intervjuvanci so nosilci, ki bodo vpisani v Register. Najprej so povzeta mnenja intervjuvancev glede odnosa države do rokodelstva. Njihov pogled na odnos države do rokodelstva v Sloveniji je pomemben, saj je vplival na način, kako so sprejeli Register, ki ga vodi državna institucija Ministrstvo za kulturo. Nezadovoljstvo je bilo usmerjeno predvsem na davčno politiko, s katero se kot rokodelci srečujejo. Zaradi visokih davkov in zapletene birokracije se marsikateri suhorobar počasi umika iz rokodelstva. Vzrok za to je seveda tudi visoka starost intervjuvancev. Nekateri so izpostavili nezainteresiranost mladih, da prevzamejo domačo

obrt, predvsem zaradi dejstva, da v njej skorajda ni več možnosti za dovolj velik zaslužek, ki bi omogočal preživetje. Tako je v primerjavi s preteklostjo veliko manj družin, ki izdelujejo suho robo, so pa velik del izdelave in prodaje prevzela podjetja, ki z množično izdelavo in izvozom izdelkov zaslužijo dovolj, da zadostijo davčnim pogojem in preživijo. Drugi del pogovora je bil namenjen uporabi znaka Registra, ki bi suhorobarjem pomagal pri prodaji izdelkov. Uporabo znaka Registra je večina intervjuvancev zavrnila z razlogom, da ne vidijo koristi oziroma svojim izdelkom že prilagajajo druge certifikate. Rešitev na podlagi predlogov intervjuvancev vidim v združitvi vseh certifikatov oziroma potrdil v en logotip, ki bi bil na voljo kot nalepka ali obešanka izdelkom. Suhorobarje sem vprašala tudi, ali menijo, da bi vpis v Register lahko kakor koli vplival na razvoj panog oziroma jim celo onemogočal nadaljnji razvoj. Intervjuvanci so se v večini strinjali, da Register ne bo imel vpliva na nadaljnji razvoj suhorobarstva. Zaradi nepoznavanja oziroma slabega poznavanja Registra pa je bilo intervjuvancem težje odgovoriti na vprašanje o spremembah, ki bi jih lahko prinesel vpis v Register njim – nosilcem. Vpis v Register so podprli, v kolikor ta predstavlja *vir informacij o postopkih izdelave in orodjih, ki se uporabljajo*. Dodano vrednost Registra torej vidijo v njegovi izobraževalni funkciji. Drugo prednost vpisa v Register vidijo v njegovi raziskovalni in vzgojni funkciji. Register jim namreč predstavlja *zagotovilo, da bo njihova dediščina ustrezno evidentirana in ohranjena za prihodnje rodove* ter s tem ne bo odšla v pozabo. Velik pomen pri ohranjanju suhorobarstva so intervjuvanci pripisali Rokodelskemu centru. Register vsebuje med drugim tudi kontaktne podatke prijavitelja, s tem pa mu omogoča promocijo, saj se ljudje, ki želijo pridobiti več informacij o vpisani enoti, lahko obrnejo tudi na prijavitelja enote. Rokodelski center pa zainteresirane za natančnejše predstavitve suhorobarstva lahko napoti do nosilcev oziroma jim prek razstav, šol in delavnic omogoča natančnejši vpogled v nesnovno kulturno dediščino. Intervjuvanci so v vpisu v Register prepoznali tudi predstavitveno funkcijo. Register je dostopen javnosti in ji ponuja *prikaz dediščine v pisni obliki, v obliki fotografij in avdiovizualnega gradiva*. Nekateri intervjuvanci so mnenja, da je prodaja izdelkov tista, ki ohranja suhorobarstvo. Pri tem bi imel vpis po njihovem mnenju *pozitivne posledice pri prodaji izdelkov v turistične namene*, torej pri prodaji spominkov. Za bolj celovit pogled na stanje po vpisu sem preverila tudi mnenje stroke o predvidenih posledicah vpisa. Vpis v register po zagotovitvi Koordinatorja ne prinaša formalnopравnih posledic za nosilce. Njegov glavni namen je popis nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji, ki je prisotna v današnjem času in prostoru. S seznamom se poveča zavest ljudi o nesnovni kulturni dediščini, kar ji pomaga pri ohranjanju in prenašanju na mlajše rodove. Vpis deluje tudi promocijsko, saj enota z vpisom postane del promocijskih aktivnosti Koordinatorja, vpis

pa predstavlja tudi učinkovitejše varstvo in omogoča nadaljnji obstoj dediščine. Če torej združim mnenja intervjuvancev oziroma nosilcev ribniškega suhorobarstva v odgovor na raziskovalno vprašanje, kaj pomeni popis nesnovne kulturne dediščine in vpis te v Register za nosilce in druge zainteresirane na lokalnem nivoju, lahko sklepam, da ti od vpisa ribniškega suhorobarstva v Register ne pričakujejo, da bo prinesel večje spremembe. Predvidevajo štiri pozitivne posledice vpisa, in sicer: 1. možnost, da bo vpis predstavljal vir informacij o postopkih izdelave in orodjih, ki se uporabljajo, 2. zagotovilo, da bo njihova dediščina ustrezno evidentirana in ohranjena za prihodnje rodove, 3. javno dostopen prikaz suhorobarstva v pisni obliki, v obliki fotografij in avdiovizualnega gradiva ter 4. povečanje prodaje izdelkov v turistične namene. Tudi po mnenju strokovnjakov je težko napovedati, kaj točno prinaša vpis v Register. Vsekakor ta predstavlja večjo možnost za ohranitev nesnovne kulturne dediščine, njeno strokovno prepoznanje, javen dostop do informacij v različnih oblikah in njeno nadaljnjo strokovno obravnavo.

Na koncu dodajam še nekaj opažanj, za katera menim, da jih moram izpostaviti v imenu intervjuvancev, ki so si vzeli čas in mi odprli pogled v njihov rokodelski svet. Tako kot kateri koli obrtnik tudi suhorobarji gledajo na svojo obrt najprej s stališča (dodatnega) zaslužka. Kar je razumljivo, saj je s tem razlogom obrt sploh nastala. Nikakor pa to ne pomeni, da na tradicijo in svoje izdelke niso zelo ponosni. Zavedajo se, da so del pomembne slovenske kulturne dediščine. O lesu brez izjem govorijo spoštljivo in z njim delajo gospodarno. Zelo dobro poznajo lastnosti vrst lesa, ki jih uporabljajo. Zanimivo je, da njihov strah pred izumrtjem obrti ne izhaja iz »izzivov« globalizacije oziroma odprtosti trga tujim izdelkom, kar sem po prebiranju strokovne literature pričakovala. Največja ovira pri ohranjanju ribniškega suhorobarstva je stanje rokodelstva v državi. Rešitev vidijo v večji vključenosti rokodelcev pri oblikovanju davčnih pravil. Verjetno bi bilo potrebno najprej urediti to področje rokodelstva, šele potem bi lahko opazili večje zanimanje za obravnavanje ribniškega suhorobarstva kot kulturne dediščine. Velika ovira je tudi premajhna ozaveščenost ljudi o programih, certifikatih in potrdilih, ki so na voljo rokodelcem in dokazujejo kvaliteto in pristnost izdelkov. Z večjo promocijo in obrazložitvijo pomena omenjenih dokazil tudi v tujih jezikih bi lahko dosegli večji ugled, posledično pa zvišali cene in prodajo. Intervjuvanci sicer brez izjeme podpirajo vpis v Register, a v njem, kot že omenjeno, ne vidijo konkretnega izboljšanja položaja rokodelcev v Sloveniji, kar jim je seveda najbolj pomembno.

6 LITERATURA

Aikawa, Noriko. 2004. Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. *Museum International* 56 (1/2): 137–149. Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=c92db207-ef35-4968-bcd2-a1408989d895%40sessionmgr4005&vid=1&hid=4111> (13. julij 2014).

Alivizatou, Marilena. 2012. *Intangible heritage and the museum – New perspectives on cultural perservation*. Walnut Creek: Left Coast Press, Inc.

ARRS in Ministrstvo za kulturo. 2008. *Register nesnovne dediščine kot del enotnega registra kulturne dediščine – zaključno poročilo*. Dostopno prek: http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/dediscina/CRP_register_nesnovne_dediscine_2008-10-15.pdf (4. april 2014).

Bras, Ljudmila. 1982. Ribnica, njena suha roba in lončarstvo. *Kronika (Ljubljana)* 30 (2): 144–151. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-8C05DWXB> (28. junij 2014).

--- 1988–1990. Rokodelstvo in obrt: sprehod skozi čas. *Etnografski muzej* 33/34: 207–246. Dostopno prek: http://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/0350-0330_50_51_bras_rokodelstvo.pdf (28. junij 2014).

Čeplak Mencin, Ralf. 2004. Neotipljiva kulturna dediščina Unesco in etnografski muzeji. *Etnolog* 65: 245–256. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-0A3WL5FI/?query=%27org%3D56%27&pageSize=5&fformattypeserial=article> (4. avgust 2014).

Evropska komisija. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/environment/eutr2013/who-is-affected/index_sl.htm (6. julij 2014).

Fajfar, Simona. 2014. Stara obrt zdaj tudi kot poklicna kvalifikacija. *Delo*, 13. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/druzba/delova-borza-dela/stara-obrt-zdaj-tudi-kot-poklicna-kvalifikacija.html> (20. junij 2014).

Gradišnik, Marina in drugi. 2012. *Križem svajt so se podalā pa sujo ruobo ponujalā: Pregled ribniškega krošnjarenja od patenta leta 1492 do danes*. Ribnica: JZ Rokodelski center Ribnica – zavod za rokodelstvo, mujezsko in galerijsko dejavnost.

Intervjuvanec 1. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 23. maj.

Intervjuvanec 2. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 23. maj.

Intervjuvanec 3. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 24. maj.

Intervjuvanec 4. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 30. maj.

Intervjuvanec 5. 2014. Intervju z avtorico. Sodražica, 31. maj.

Intervjuvanec 6. 2014. Intervju z avtorico. Sodražica, 31. maj.

Intervjuvanka 7. 2014. Intervju z avtorico. Sodražica, 31. maj.

Intervjuvanec 8. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 31. maj.

Intervjuvanec 9. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 31. maj.

Intervjuvanec 10. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 3. junij.

Intervjuvanec 11. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 3. junij.

Intervjuvanec 12. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 6. junij.

Intervjuvanka 13. 2014. Intervju z avtorico. Sodražica, 6. junij.

Intervjuvanec 14. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 6. junij.

Intervjuvanka 15. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 7. junij.

Intervjuvanec 16. 2014. Intervju z avtorico. Ribnica, 7. junij.

Intervjuvanec 17. 2014. Intervju z avtorico. Kočevje, 7. junij.

Intervjuvanec 18. 2014. Intervju z avtorico. Sodražica, 10. junij.

Intervjuvanec 19. 2014. Intervju z avtorico. Sodražica, 21. junij.

Intervjuvanka 20. 2014. Intervju z avtorico. Velike Lašče, 21. junij.

Jerin, Anja. 2011. Slovenski etnografski muzej, koordinator varstva žive kulturne dediščine. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 51 (3–4): 102–103. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-5FBZSAF1/?query=%27keywords%3dSLOVENSKI+ETNOGRAFSKI+MUZEJ%2c+KOORDINATOR+VARSTVA+%C5%BDIVE+KULTURNE+DEDI%C5%A0%C4%8CINE%27&pageSize=25> (3. avgust 2014).

Jerin, Anja, Adela Pukl in Nena Židov, ur. 2012. *Priročnik o nesnovni kulturni dediščini*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

Jerin, Anja. 2013. Delo Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine v letu 2013. *Etnolog* 23: 421–426. Dostopno prek: http://www.nesovnadediscina.si/sites/default/files/Jerin_Etnolog%202013.pdf (19. julij 2014).

--- 2014. Intervju s predstavnico Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine. Ljubljana, 2. julij.

Jokiletho, Jukka. 2011. World heritage: observations on decisions related to cultural heritage. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 1 (1): 61–74. Dostopno prek: <http://search.proquest.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/docview/1013531661/fulltextPDF/AFCB321F773540DBPQ/31?accountid=16468> (20. julij 2014).

Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine – *Convention of the Safeguarding of the intangible cultural heritage*. 2003. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=20082> (4. april 2014).

Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine – *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. 1972. Dostopno prek: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext> (3. avgust 2014).

Koordinator varstva žive kulturne dediščine. 2014a. Dostopno prek: <http://www.nesovnadediscina.si/> (3. april 2014).

--- 2014b. *Merila za vpis v Register žive kulturne dediščine*. Dostopno prek: http://www.nesovnadediscina.si/sites/default/files/MERILA_januar_2014.pdf (4. april 2014).

Križnar, Naško, ur. 2010. *Živa kulturna dediščina se predstavi*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

Kurin, Richard. 2004. Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal. *Museum international* 56 (1–2): 66–77. Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=077bc9f6-5f3e-4c91-b149-7ff033867369%40sessionmgr110&vid=4&hid=110> (4. avgust 2014).

--- 2007. Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Key Factors in Implementing the 2003 Convention. *International journal of Intangible Heritage* 2: 10–20. Dostopno prek: http://scholar.google.si/scholar?q=Safeguarding+Intangible+Cultural+Heritage:+Key+Factors+in+Implementing+the+2003+Convention&hl=sl&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart&sa=X&ei=OzrnU7z_M6b14QShioDoCg&ved=0CBoQgQMwAA (4. avgust 2014).

Lenzerini, Federico. 2011. Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples. *The European Journal of International Law* 22 (1): 101–120. Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=e2e8fd4d-801c-44f8-bf24-d995c7a0c1b8%40sessionmgr4003&vid=3&hid=4111> (13. julij 2014).

Mate, Miha. 1993. *Široka usta: vesele in pikre Ribničana Urbana*. Stari trg ob Kolpi: Koce.

Meskel, Lynn. 2013. UNESCO's World Heritage Convention at 40 – Challenging the Economic and Political Order of International Heritage Conservation. *Current Anthropology* 54 (4): 483–494. Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/10.1086/671136.pdf?acceptTC=true&jpdConfirm=true> (20. julij 2014).

Ministrstvo za kulturo. 2014a. *Register žive kulturne dediščine*. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_zive_kulturne_dediscine/seznam_registriranih_enot_zive_kulturne_dediscine/ (4. april 2014).

--- 2014b. *Varstvo žive kulturne dediščine*. http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_kulturno_dediscino/varstvo_zive_kulturne_dediscine/ (4. avgust 2014).

Nacionalna poklicna kvalifikacija. Dostopno prek: <http://www.npk.si/> (28. junij 2014).

Nadler, Ferdinand. 1959. *Ribniška suha roba in njen delni prehod v galanterijo ter velika možnost in nujnost razvoja lesne industrije v urbaniji*. Grčarice pri Ribnici na Dolenjskem: Ferdinand Nadler.

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah. Ur. l. RS 102/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2010102&stevilka=5232> (4. avgust 2014).

Pravilnik o geografski označbi »Ribniška suha roba«. Ur. l. RS 77/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=57705> (28. junij 2014).

Pravilnik o registru kulturne dediščine. Ur. l. RS 66/2009. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200966&stevilka=3056> (4. avgust 2014).

Priporočilo o varstvu tradicionalne kulture in folklore - *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*. 1989. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (3. avgust 2014).

Pukl, Adela. 2012. Register žive kulturne dediščine. *Folklornik : glasilo Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, namenjeno poustvarjalcem ljudskega izročila* 8: 22. Dostopno prek: http://www.nesovnadediscina.si/sites/default/files/Pukl_Register.pdf (19. julij 2014).

R Kanal. 2014. *NPK suhorobar*. Ribnica, 10. marec. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=4DaEmhN5EXM> (28. junij 2014).

Reuters. 2013. U.S., Israel lose voting rights at UNESCO over Palestine row (8. november). Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2013/11/08/us-unesco-idUSBRE9A70I320131108> (9. avgust 2014).

Rigler Grm, Polona. 2003. *Geografska označba ribniške suhe robe – zgodovinski viri*. Ribnica: Miklova hiša.

Rokodelski center Ribnica. Dostopno prek: <http://www.rokodelstvo-ribnica.si/index.php?link=54> (4. april 2014).

Rokodelstvo. Dostopno prek: <http://www.rokodelstvo.si/> (28. junij 2014).

Rus, Jože. 1930. *Suha roba, brihtna Ribnica in široki svet*. Ljubljana: »Narodna tiskarna« v Ljubljani.

--- 1941. *Suha roba ali ribniški mali človek*. Ljubljana: Ribniški klub v Ljubljani.

Rusalić, Dragana. 2009. *Making the intangible tangible: The new interface of cultural heritage*. Belgrade: Institute of ethnography Sasa.

Slovenski etnografski muzej. 2006. *Gostujoča razstava Obrtne zbornice Slovenije 16. bienalna razstava domačih in umetnostnih obrti*. Dostopno prek: <http://www.etno-muzej.si/sl/gostujoca-razstava-obrtne-zbornice-slovenije-16-bienalna-razstava-domacih-in-umetnostnih-obrti> (6. julij 2014).

Slovenski etnografski muzej in Center za razvoj Litija. 2012. *Zaključki okrogle mize Dediščina – naše bogastvo: Ohranjanje nesnovne kulturne dediščine na lokalni in nacionalni ravni*. Dostopno prek: <http://www.nesovnadediscina.si/sites/default/files/zakljucki-posveta-ccc-10-05-12.pdf> (18. julij 2014).

Smith, Laurajane in Natsuko Akagawa, ur. 2009. *Intangible Heritage*. New York: Routledge.

Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti - *Universal Declaration on Cultural Diversity*. 2001. Dostopno prek: http://www.unesco.org/confgen/press_rel/021101_clt_diversity.shtml (5. avgust 2014).

STA. 2010. V Ribnici odprli prvi slovenski rokodelski center. *Delo*, 24. september. Dostopno prek: <http://www.delo.si/gospodarstvo/v-ribnici-odprli-prvi-slovenski-rokodelski-center.html> (20. junij 2014).

Trošt, Janko. 1951. Ribniška suha roba v lesni domači obrti. *Slovenski etnograf* 3–4: 28–67. Dostopno prek: http://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/slovenski_etnograf_20_21_1951_trost_ribniska.pdf (4. april 2014).

Turistično društvo Ribnica. Dostopno prek: <http://www.turisticno-drustvo-ribnica.net/> (28. junij 2014).

Unesco. 2014a. *Introducing Unesco*. Dostopno prek: <https://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco> (3. avgust 2014).

--- 2014b. *The States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)*. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/culture/ich/?pg=00024> (4. avgust 2014).

Valvasor, Janez Vajkard. 1689. *Slava vojvodine Kranjske, 3. knjiga*. Ljubljana: Založba Dežela Kranjska.

Zajc, Tina, ur. 2014. *Suha roba in lončarstvo*. Ribnica: JZ Rokodelski center Ribnica – zavod za rokodelstvo, mujezsko in galerijsko dejavnost.

Zakon o ratifikaciji konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (MKVNKD). Ur. l. RS 2/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=20082> (4. avgust 2014).

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Ur. l. RS 16/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=84972> (4. april 2014).

Židov, Nena. 2011. Od Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine do registra žive kulturne dediščine na slovenskem. *Etnolog* 21: 281–292. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-TSCF5ZUD> (4. april 2014).

PRILOGE

Priloga A: Vprašalnik

1.

Spol: M Ž

Starost: _____

2. **Na kakšen način ste povezani z nastajanjem suhe robe?**
3. **Se vam zdi, da se suhorobarstvo ohranja v ribniški dolini?**
4. **Menite, da je suhorobarstvo del slovenske kulturne dediščine?**
5. **Se vam zdi, da bi se morala država aktivneje vključiti v varstvo suhorobarstva?**
6. **Ste že slišali za mednarodno organizacijo Unesco in njeno prizadevanje za varstvo nesnovne kulturne dediščine?**
7. **Ste že slišali za državni Register žive kulturne dediščine, kjer je zapisana slovenska nesnovna kulturna dediščina in ali menite, da bi morali ribniško suhorobarstvo vpisati v Register žive kulturne dediščine?**
8. **V Register se bo zapisal tudi opis izdelave suhe robe po panogah, ali menite, da bi vpis pomenil, da se način izdelovanja suhe robe ne sme več spreminjati od načina izdelave, ki bo opisan v Registru?**
9. **Menite, da bodo kupci, za katere predpostavljamo, da ne poznajo izdelkov ribniške suhe robe, tem bolj zaupali, če bodo na etiketi izdelka ali na prodajnem mestu videli znak Registra, ki pomeni, da je suhorobarstvo priznано kot pomembna kulturna dediščina tudi na državni ravni, raje kupili izdelek ribniške suhe robe kot pa izdelek suhe robe, ki je brez znaka Registra?**

10. Kaj bi po vašem mnenju pripomoglo k ohranjanju ribniškega suhorobarstva?

11. Kaj, menite, bo vpis ribniškega suhorobarstva v Register prinesel vam, izdelovalcem suhe robe in ostalim prebivalcem v Ribnici in okolici?

Priloga B: Prijavni obrazec za vpis ribniškega suhorobarstva v Register žive kulturne dediščine

Koordinator varstva žive kulturne dediščine
Slovenski etnografski muzej
Metelkova 2
1000 Ljubljana

Besedila prijavnega obrazca enote nesnovne kulturne dediščine se **ne smatrajo za avtorska besedila**. Koordinator varstva žive kulturne dediščine si pridržuje pravico do preoblikovanja besedila za potrebe Registra žive kulturne dediščine in postopkov varstva žive kulturne dediščine.

PRIJAVNI OBRAZEC ENOTE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE

Natančna navodila za izpolnjevanje so napisana na koncu obrazca.

1. Ime enote:

Ribniško suhorobarstvo

2. Sinonim imena:

3. Zvrst (izpolni Koordinator varstva žive kulturne dediščine):

4. Podzvrst (izpolni Koordinator varstva žive kulturne dediščine):

5. Lokacija, naselje:

UE Ribnica (Občina Ribnica, Sodražica, Loški Potok)

6. Prostor ali območje (geografska razširjenost nesnovne dediščine v RS):

»Suhorobarsko območje« - Občine Ribnica, Sodražica, Loški Potok, Dobropolje, Velike Lašče, Kočevje.

7. Kratka predstavitev dediščine (največ 5 vrstic):

Ribniško suhorobarstvo predstavljajo poznavanje lesa, znanj in tehnike obdelave lesa, končni izdelki iz lesa, obrt in nenazadnje ljudje, ki jo izdelujejo. Obrt je dandanes še živa v marsikateri ribniški družini. Še vedno se prenaša prek družinske tradicije, aktivnosti lokalnih društev in tudi s pomočjo zavoda Rokodelski center Ribnica, kjer se organizirajo številni tečaji, med drugim tudi triletna pletarska in lončarska šola.

8. Opis

- a) Strokoven in primerno podroben opis predlagane enote, razvoj in spremembe do danes, čas dogajanja, opis delovne tehnike, če gre za obrt (**največ 2 strani**):

Suhorobarstvo je rokodelska veščina – izdelovanje izdelkov iz lesa značilna za t. i. »suhorobarsko območje« (Občine Ribnica, Sodražica, Loški Potok, Dobre Polje, Velike Lašče, Kočevje). Razdeljeno je na enajst panog:

1. OBODARSTVO

Obod je ogrodje k reti, rešetu ali situ, ki ga na strani podna dopolnjuje obroč, ki oklepa leseno, žičnato ali žimnato podno. Izdeluje se iz smrekovega ali jelovega lesa. Izdelovalec obodov – obodar sam podre in razžaga drevo, deblo obeli in ga razcepi s sekuro (narečno razzgonta). Zgonte suši na prostem. Osušene zgonte najprej obreže, razcepi in obdela v obod. Obodi se navadno zlagajo v kolače. Za obode si obodar pripravi tudi obroče.

Vrste obodov: rajtarji, pekovski obodi, sitarji, petrince, dvanajstični, metrski, kuhinjski, zmotni, peščični, žepni, limonadni, miniaturni idr.

2. PODNARSTVO

Podna so dna za rešeta in sita različnih premerov.

Lesena podna za rešeta se pletejo ročno ali na posebnih statvah (danes redko). Za izdelovanje lesenih podnov se največ uporabljajo leskove ali jesenove palice, sekane od oktobra do marca na prisojnih krajih. Palice se najprej obelijo in ostržejo, nato se jim naredi zareza, s pomočjo babe pa palico razcepijo. S tem dobijo vitre, ki so namenjene za rete. Vitre se zgladi na skrajnice ali gladke vitre, odvisno od zelene debeline viter. Lesena podna se nato ročno po posebnem vrstnem redu (za velika podna – rete) ali na statvah stkejo v podno. Podna se obšije s šivno vitro in vpne na obod.

Vrste podnov: Rete — rajte (velike, male, koroške, avstrijske, goste, cvitarce, redke), vinska podna, ravšelni, podbojci, lanena, pšenična — ušenična, ržena, bobovci, furmanska, tkančki — tekančki. Danes se podna in rešeta izdeluje največ za dekorativne namene.

3. POSODARSTVO

Za izdelovanje posod se največ uporablja smreka in jelka, izdelujejo pa se tudi iz bresta, jelše in češnje. Les se razreže na čoke določene dolžine – glede na višino posod. Nato jih razkoljejo na četrtine, osmine – zgonte, ki jih nato razcepijo na doge. V preteklosti so doge zložili v votle kopice, da so se posušile. Presušene doge se obrežejo na pravo debelino (odvisno od namena posode). Nato se posebej sestavi dno in pripravijo obroči. V modelih – stavnikih se namesti in pritrdi doge in na njih pritrdi lesen ali kovinski obroč.

Vrste posod: škafi, čebri, brente, vedra, banjke, bariglice, golide, pinje, putrihi, dekorativne posode za steklenice, posode za shranjevanje živil, šatulje.

4. ŽLIČARSTVO IN KUHALNIČARSTVO

Žlice se izdelujejo iz belega lesa – javorja ali iz bukovega lesa. Danes se izdelujejo tudi iz češnje, slive, oreha. Les se takoj po sečnji svež obdela. Včasih je žlice in ostale izdelke izdelovala vsa družina, danes pa se je delo ponekod moderniziralo z uporabo CNC tehnike. Žlice in kuhalnice so se včasih povezovale z vrbovim šibjem v ducate oziroma »tucate« (12 kom). Danes žličarji izdelke množično proizvajajo za izvoz.

Vrste izdelkov: žlice, kuhalnice, mešalke, polentarji, pribor za solato, vilice, korci, mešalke za mlekarstvo, izplakovalke, zajemalke, velnice, nečke, noži, tolkači – trktala – žvrklje, poročni pribor, miniaturni predmeti za spominke: žlička, vilice in nožiček.

5. ROČNO MIZARSTVO

V preteklosti so se izdelki ročnega mizarstva izdelovali s preprostim obdelovalnim orodjem, danes pa so v uporabi modernejši in zmogljivejši stroji za obdelavo lesa. Način izdelave je podoben kot pri strugarstvu, le da se pri ročnem mizarstvu za obdelavo lesa kot glavno orodje uporablja oblič.

Vrste izdelkov: deske za testo, meso, čebulo, modeli za maslo, perilniki, ribežni, sušila, mišolovke, pasti, sponke za perilo, obešalniki, solnice, žličniki, igrače: samokolnice, kolca, klepetci, raglje.

6. ORODJARSTVO

Za izdelovanje orodja iz lesa je potrebnih več vrst lesa. Močnejše ravne palice leske se uporabljajo za ročaje lopat, motik, loparjev, metel, grabelj itd, grčave in krive palice pa se uporabljajo za ročaje cepcev in drugega orodja. Za toporišča sekir, krampov in rovníc se uporablja močnejši les bukve, jesena in gabra, kosišča pa se izdelujejo iz javorjevega, jesenovega ali gabrovega lesa. Les je potrebno pred obdelavo presušiti, nato ga z rezilnikom obdelajo in zgladijo z rašpljo ter ga ponovno sušijo.

Vrste izdelkov: grablje, vile, kosišča, toporišča, greblje, loparji, brezove metle, obcestni količki, jarmi in kambe, kljuke in obroči k vrvm, oselniki.

7. STRUGARSTVO

Prvotno so bili strugarji doma ob vodi, katere energija je služila za pogon stružnic in žag. Danes se les struži tudi z uporabo CNC tehnike. Strugarji uporabljajo javor, bukev in izdelujejo množico izdelkov. Tipičen izdelek je krožnik, ki se ročno naredi tako, da se les najprej obdela s strugom, pogladi z dletom in oblikuje do končne oblike. S strojno obdelavo pa se desko obreže s krožno žago in z noži v stružnici oblikuje do končnega izdelka.

Vrste izdelkov: krožniki, sklede, skledice, skodele, korci, valjarji, kuhinjska kladiva, pipe, ročke, ročaji za mizarsko in rezbarsko orodje, gobe za šivanje in gnetenje, spominski predmeti: šatulje in vaze, trktala, klekljarski vitli, šahovske figure, igrače: volk, ribniška marjanca, vitli za tekstilne stroje, kolesca za igrače, kovčja — žokala in kobovčki k pinjam, priprave za vezenje, čutare.

8. PLETARSTVO

Na Ribniškem je razširjeno pletarstvo iz vrbovih in leskovih viter. Leskove vitre se naredi po enakem postopku, kot za podna, nato se nastavi dno iz celega kosa lesa, se vanj navrta luknjice za klinčke in ročo in nato oplete z vitrami. Za pletene izdelke iz vrbe se nabira šibje spomladi ob vodi, nato se najprej namoči za približno en mesec. Kasneje ga obelijo in sušijo na soncu. Iz šib se s preprostim orodjem – klinčkom nakolje vitre, ki jih še »ublajo« Iz šib se najprej splete dno, nastavi model za vrh, splete ogrodje in na koncu naredi kita. Temu se doda še pletena roča. Da izdelek ostane bel, se ga namoči v vodo in žvepla. Holandarice se kasneje tudi pobarva.

Vrste izdelkov: peharji, štručnice, cekarji, torbice, košare, jerbasi, koši, koški, cajne, oprtni koši, košarice za kruh, sprave za jedilni pribor, žličniki, sprave za šivanje (košarice štrikarce in košarice flikarce), sprave za krtače, papirni koši, cvetličniki, zibke, sejalniki, procke, čolni.

9. ZOBOTREBČARSTVO

Zobotrebce se izdeluje iz več vrst grmičevja, najboljši so iz leske in dreva. Palice nažagajo in narežejo na kratke, do 8 cm dolge konce, ki jih razcepijo na tanke dele in s posebnim nožkom v obliki srpa takoj obrežejo v zobotrebce, ki jih vežejo v butarice in dobro posušijo.

10. REŠETARSTVO

Rešetarji v končni izdelek – rešeto sestavljajo podna in obode. Včasih so rešeta z lesenim dnom sestavljali s t. i. šivanjem z vitro, danes pa uporabljajo tudi kovinske sponke. Rešetarji so rešeta sestavljali kar pri kupcih, saj so se tako lahko prilagodili njihovim željam in si olajšali prevoz tovora.

Vrste izdelkov: rete, drobvtne, križarke, redke, cvitarce, goste, bobovci, fižolova, plohi, šmolci, ravšlji, furmanska, ržena, pšenična, lanena rešeta in podpojci.

11. SPOMINKARSTVO

Po 1. svetovni vojni se je začela razvijati nova panoga – spominkarstvo, kasneje pa tudi poslikava in ožiganje suhe robe. Krašenja izdelkov s poslikavo in ožiganjem s posebnim aparatom za ožiganje, ki deluje na bencin, so se otroci učili tudi v šolah in na delavnicah. Najbolj pogosti so motivi vitre, Ribničana in pokrajinski motivi.

Vrste izdelkov: miniaturne lesene posode, žlice, krošnje, rešeta, šoferski obesek, ribniški pušeljc, figure Ribničana, vazice, uhani, zapestnice, leseno sadje in ostali predmeti poslikave (npr. krožniki, vinski sodčki, vinske garniture, majolike, kelihčki, pručke, čebularice itd).

b) Datacija:

Prebivalci so od nekdanj izdelovali lesene izdelke. Na ribniškem pa se je obrt razširila po letu 1492, ko so prebivalci ribniško-kočevskega območja od cesarja Friderika III. dobili posebne privilegije – t. i. krošnjarski patent, ki jim je omogočil neobdavčeno trgovanje tudi z lesenimi izdelki. Prilagojenost trgu, ki se je spreminjala skozi stoletja, je ohranila suhorobarsko obrt do danes, tako s ponudbo izdelkov kot z načinom izdelave.

c) Opis načinov prenašanja znanja in učenja dediščine:

- prenašanje znanj iz roda v rod,
- izobraževalni programi Rokodelskega centra Ribnica (tečajji in šole) in promocijska dejavnost (demonstracije, popularizacija domače obrti),
- društvene dejavnosti (Društvo za ohranjanje dediščine Gradež).

d) Ocena možnih pozitivnih ali negativnih vplivov na ohranitev, stopnja ogroženosti, predlog načina varovanja:

Zaradi globalizacije in tehnološkega napredka se določene panoge opuščajo, iz tujih trgov pa se uvažajo cenejši izdelki. Ribniška suha roba je skozi stoletja sledila povpraševanju na trgu in posledično prilagajala količine in izdelke. Tako se določeni izdelki in panoge spreminjajo, pojavljajo se nove oblike in namembnost izdelkov. Zaradi tega so panoge, za katere je potrebno več ročnega dela, bolj ogrožene kot ostale (npr. pletarstvo, podnarstvo, posodarstvo). Varovanje teh znanj se ne more več prepustiti samo prenašanju iz roda v rod, pač pa je v programe suhorobarskega izobraževanja potrebno vključiti tudi lokalne in državne institucije ter društva (npr. šole, vrtec, Rokodelski center Ribnica). Uspehi se kažejo v vse večjem zanimanju za že ponujene izobraževalne programe. K temu verjetno pripomore dejstvo, da se ne glede na drugačen način življenja, danes ljudje vedno bolj zavedamo pomembnosti trajnostnega razvoja, zato suha roba še vedno živi tudi v svoji tradicionalni obliki (divguje se povpraševanje po gospodinjskih izdelkih iz naravnih materialov).

e) Mesto in vloga dediščine v sodobnosti in predvidena vloga v bodočnosti (npr. turizem, gospodarstvo, šolstvo itd.):

Suhorobarstvo je zaradi svoje stoletne prisotnosti del lokalne identitete, katere se ljudje tudi zavedajo. Suhorobarstvo je pomemben del vseh turističnih aktivnosti, organizacij in posameznikov tega območja. Osrednja prireditelj posvečena ribniškemu rokodelstvu je Ribniški semenj, kjer se predstavljajo tudi ribniški suhorobarji, ki prikazujejo načine izdelovanja in prodajajo izdelke. Ribniška suha roba je leta 2004 pridobila geografsko označbo za izdelke posameznih panog, ki so narejeni ročno ali strojno iz avtohtonih vrst lesa na območju »ribniške suhe robe«. Prav tako je suhorobarska dejavnost pomemben gospodarski segment kraja, z izdelovanjem se ukvarja približno 300 prijavljenih nosilcev domače obrti. Od leta 2014 je možno pridobiti tudi nacionalno poklicno kvalifikacijo – Suhorobar.

9. Nosilec/izvajalec izročila, znanja ali dejavnosti (če je več nosilcev dediščine (posameznikov, društev ali obrtnikov, ...) se za vsakega nosilca izpolni vsako kategorijo znotraj 8. točke posebej)

Ime in priimek/naziv:

NAKNADNO

Opis dejavnosti nosilca (največ 1 stran):

NAKNADNO

Naslov:

Telefon/fax:

E-pošta:

Spletna stran:

Spodaj podpisani nosilec/izvajalec, predstavnik nosilcev/ izvajalcev izročila, znanja ali dejavnosti soglašam, da sem kot nosilec/izvajalec izročila, znanja ali dejavnosti evidentiran v Register žive kulturne dediščine.

Kraj, datum, podpis:

10. Utemeljitev prijave:

Suhorobarstvo je značilna rokodelska dejavnost t. i. suhorobarskega območja (občine Ribnica, Sodražica, Loški Potok, Dobropolje, Velike Lašče, Kočevje, Bloke), ki se je skozi stoletja razvijala in spreminjala, pa vendar ohranjala na tem območju, kjer je še vedno živa in prisotna. Z vpisom v register bi dosegli večjo prepoznavnost te kulturne dediščine tako na nacionalnem kot tudi na mednarodnem območju. Suhorobarstvo je zaradi znanj in veščin, neprekinjene večstoletne tradicije, številčnosti izdelovalcev in količine ter raznolikosti prodajnih artiklov zagotovo kulturno bogastvo, ki ga je potrebno zaščititi.

11. Bibliografija in filmografija:

Rokodelski center Ribnica. Dostopno prek: <http://www.rokodelstvo-ribnica.si/index.php?link=54> (4. april 2014).

Trošt, Janko. 1951. Ribniška suha roba v lesni domači obrti. Slovenski etnograf. 3–4. Dostopno prek: http://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/slovenski_etnograf_20_21_1951_trost_ribniska.pdf (4. april 2014).

12. Priloge

Spodaj podpisani avtorji in producenti soglašam/o, da video, fotografske in avdio priloge postanejo del dokumentacije Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine, ki si pridržuje pravico do uporabe gradiva v sklopu Registra žive kulturne dediščine, za njegovo promocijo in v znanstveno-raziskovalne namene. Video, fotografske in avdio priloge so proste vseh materialnih avtorskih pravic v zgoraj navedene namene, za vsako uporabo v drugačne namene pa je potreben nov dogovor.

Video:

Kraj, datum, podpis avtorja/avtorjev in producenta:

Fotografije:

Kraj, datum, podpis avtorja/avtorjev:

Avdio:

Kraj, datum, podpis avtorja/avtorjev in producenta:

13. Povezave na zbirke:

14. Podatki o predlagatelju

Ime in priimek/naziv:

Rokodelski center Ribnica

Odgovorna oseba, če gre za organizacijo:

Marija Gradišnik

Naslov:

Cesta na Ugar 6, 1310 Ribnica

Telefon/fax:

01/836 11 04

E-pošta:

info@rokodelskicenter-ribnica.si

Spletna stran:

<http://www.rokodelskicenter-ribnica.si/>

Kraj, datum, podpis predlagatelja:

Ribnica, 26. 4. 2014

15. Datum predloga:

12. 5. 2014